

שבת רב

גיליון חודשי מתורתו
של הרב עדין
אבן-ישראל שטיינזלץ

*

גיליון שבט תשכ"ג

הקדמה

גיליון 'שפע רב' לחודש שבט מחולק לשני שערים שהם בעצם שני קווים בעולם של הרב עדין שיש ביניהם קשרי גומלין.

החלק הראשון עוסק בט"ו בשבט. ט"ו בשבט עבור הרב היה הזדמנות לדבר איתנו על נושאים שהיו בצד מסוים מאוד קרובים לליבו. בט"ו בשבט ניסה הרב להדביק אותנו באופן ההתייחסות הייחודי שלו אל הטבע, המציאות והעולם. מי שפגש ברב ראה אדם מתבונן, אדם שמסתכל ומבחין. הרב אהב להסתכל בפרחים, בעצים, בחתולים ובבני אדם. ההסתכלות הבלתי פוסקת הזו הייתה הסתכלות פעילה, היו בה חקרנות וסקרנות אין קץ אבל גם משהו מעבר לזה - זו הייתה הסתכלות שיש בה חיות, הסתכלות שיוצרת התייחסות ואפילו קרבת הדעת או הלב אל הדברים. הסתכלות אמיתית היא הסתכלות שמאפשרת לדברים להותיר בך רושם, לפעול עליך. הרב אמר פעם על התפילה "ונפשי כעפר לכל תהיה" - שנפשי תהיה כעפר שכל דבר משאיר בה חותם. מתוך ההתבוננות הזו צמחו ההבחנות הכוללות שלו על הדברים והקישורים המפתיעים שהיה עושה בין צדדים שונים של המציאות. מתוך ההתבוננות הזו צמחו גם המשלים שבהם היה משתמש על מנת להסביר מושגים בחסידות ומושגים אחרים. המשלים לא היו רק אמצעי טכני להבנה אלא מעין פעולת איסוף וחיבור של צדדים שונים במציאות והעלאה שלהם אל יסוד עליון יותר שבו הדברים מתקשרים זה בזה. בפרפרזה על משל השועל והקיפוד: הרב ידע דברים רבים, ידע אותם היטב מבית ומחוץ ובה בעת ידע רק דבר אחד בלבד...

הקו השני שמשורטט בגיליון נוגע בדמותו של הרבי מקוצק שיום הסתלקותו חל בחודש שבט. הרב אמר כמה פעמים שעל הרבי מקוצק ועוד יותר על הדרך של קוצק אי אפשר להאריך בדיבור. קוצק היה נוכח מאוד בעולם של הרב עדין. הוא הרבה לצטט את הרבי ולספר סיפורים על חסידיו ובשנים האחרונות אף הסכים להפצרות של התלמידים והתוועד איתנו ביום ההילולא

של הרבי מקוצק. אך יותר מזה, ביותר ממובן אחד היה ברב עצמו יותר ממהו מה'נוסח' הקוצקאי החרף, המקורי והקיצוני.

הרב ראה בקוצק את אמת הבניין, את נקודת המבחן שלאורה צריך אדם לבחון את עצמו בכל דרך שבה הוא הולך. בהתוועדויות הללו דיבר הרב על עצם הצורך של אדם למצוא לו דרך שבה הוא הולך, על הקושי שלנו כיתומים מבחינה רוחנית לחזור ולשאוב מים חיים מבארות החסידות הישנות, על הדרכים הגדולים שנסללו בחסידות ועל היכולת של אדם לקחת אבא בהשאלה ולצעוד בדרך שקשורה בנפשו. דמותו של הרבי מקוצק כפי שהרב תיאר אותה היא דמות עשירה ומגוונת שלא תמיד עולה בקנה אחד עם האופן השגור שבו מתארים אותה. בהקשר הזה, אחד הדברים המרכזיים שהרב חזר עליהם היה שהקיצוניות האמיתית, החתירה לזקק את הדברים עד הסוף לא מייצרת סוג מסויים של אנשים אלא אנשים לגמרי שונים זה מזה. ה'נוסח' של קוצק איננו 'נוסח', משום שקו האופי ה'קוצקאי' הוא לקחת את הדברים לקצה המזוקק שלהם, כל אחד בהתאם לנפשו.

הרב דיבר ביותר ממובן אחד על הנוסח של קוצק כתמצית החסידות, תמצית המאבק לקחת את האישיות המסויימת שלנו ולהגיע איתה להתייחסות אמיתית אל הקב"ה. זה התמצית ואידך זיל גמור.

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: יהודית שבתא ואריה יוליוס
למידע אודות הפצת הגיליון ולתרומות ניתן לפנות למספר: 054-727-9623

TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי: 'עיצובי שיר' 052-8954475

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת
צפורה שלומציון בת אריאל משה ותרצה
תנצב"ה

תוכן עניינים

ט"ו בשבט

ט"ו בשבט - מפגש עם האילן.....7

ט"ו בשבט - חיבור לממשות.....19

כ"ב שבט - יום ההסתלקות של הרבי מקוצק זיע"א

התוועדות: קוצק - אמת המידה.....26

הבוחר בשירי זמרה.....36

תפילה נוסח קוצק: 'שוהין שעה אחת'.....40

סיום

ליקוטי הרב - צמיחה, טבע ואדם.....42

תורה עולם אדם.....54

ט"ו בשבט

”

אתם אולי זוכרים את המעשה שהיה לי בעץ, שסיפרתי לכם. אם מישהו היה אצלי בבית הוא יכול לראות את העץ הזה, הוא עדיין צומח שם. אני מראה אותו להרבה אנשים שיש להם ילדים ויש להם צרות עם הילדים...

הסיפור היה, סיפור אמיתי, קניתי בזמנו שני עצים קטנים, שתילים שעמדו בשני צידי השער. את האחד גנבו, בסדר; את השני שהיה מסכן יותר השאירו בתוך הקופסא שלו. אז אני עובר שם ומתברר שמישהו עבר ובטעות שבר את הקצה של העץ הזה. אני פשוט ריחמתי עליו, הוא היה נראה כזה מסכן, שתיל של ברוש, מסכן כזה - אז לקחתי את החלק השבור, שעדיין היה נמצא שם, ועשיתי משהו שעושים - אולי הייתי צריך להיות רופא אבל לא נהייתי - לקחתי את החלק והצמדתי אותו אל החלק השבור כמה שאפשר, שיהיו קשורים אחד בשני, והדבקתי אותם בסלוטייפ. זהו, מה אני יכול לעשות? מכאן והלאה, איך אומרים את זה, שיתרפא לבד.

אז שוב השקיתי אותו קצת הלאה, והעץ הזה ממשיך לצמוח - ועכשיו הוא עץ ענקי, 30 מטר או משהו כזה, אחד העצים הגדולים באיזור. העץ הקטן השבור הזה, שאז הייתי גדול ממנו בהרבה, עכשיו אני צריך להסתכל ככה כדי לראות את הקצה שלו.

מה שאני אומר, שמתברר שבנאדם יכול לשתול עץ שיהיה יותר גבוה ממנו... אז אני מקווה לעשות שינויים כאלה, וזה מה שאני רוצה לעשות.

“

ט"ו בשבט - מפגש עם האילן

ט"ו בשבט תשס"ה

של היום הזה. ונוסף על כך, ט"ו בשבט היה זמן שבו אכלו פירות, והשתדלו בחוץ לארץ לאכול פירות ארץ ישראל דווקא.

חגה של ארץ ישראל

יש בוודאי ביניכם אחדים שיודעים שיש סדרים שלמים של ט"ו בשבט; לא פשוט לקבוע מה מקורם של הסדרים הללו. לסדר המקובל ביותר שנמצא הרבה אצל הספרדים, יש מקור פרובלמטי - הוא לקוח כנראה מספר "חמדת הימים" שבמשך שנים רבות - יותר באירופה מאשר במזרח - נחשד כספר שבתאי. הסדר הרציני של ט"ו בשבט שנמצא ב"חמדת ימים", וממנו העתיקו ספרים אחרים, בנוי על תפישה שהפכה להיות חלק מתפיסת ט"ו בשבט והיא שיש סוג של חיבור בין ראש השנה לאילנות לבין המהות של אדם מישראל. שט"ו בשבט איננו קיים כתאריך פורמלי בלבד, אלא שיש איזה קשר פנימי יותר אל הדברים. הקשר הזה התבטא מצד אחד באכילת הפירות - ואפשר לראות את זה הרבה גם

אני רוצה להתחיל בט"ו בשבט - 'ראש השנה לאילנות'. כיוון שבוודאי יש פה גם רבנים וגם רבניות חשובים, לא צריך לומר לכם שט"ו בשבט, הנזכר במשנה (ר"ה א,א) כראש השנה לאילנות, בעצם איננו חג. הוא 'ראש השנה לאילן' במובן של תאריך לגאלי. הוא תאריך מסוים שקשור לאין מחשבים את השנים לגבי חנטה, לגבי מעשרות, לגבי דברים אחרים - מה שבלשונות אחרות קוראים "התאריך הקובע", או "תאריך ההתחלה". מצד עצמו, ראש השנה לאילנות כתאריך אינו אלא תאריך, ולעשות בו חגיגה נראה קצת תמוה. תארו לעצמכם שמישהו היה עושה חגיגה לראשית שנת הכספים - אז היו עושים חגיגה שבה היו אוכלים שטרות כסף עם סוכר, כדי לקיים את מצוות היום... ראשית השנה היא במהותה ובעניינה מונח טכני בלבד, אך ט"ו בשבט הפך להיות לחג. אמנם לא חג גדול, החג הגדול הוא חגה של הקק"ל - אבל בכל המקומות בגולה, לפעמים בעומק יותר גדול מאשר כאן, ט"ו בשבט היה בכל זאת יום של חג. יום שכתוב גם בהלכה שאין אומרים בו תחנון, עוד עניין של ציון

צמיחת גאולתנו"... זה קשור לאותו סוג של ערטילאיות. אני מדבר במלים גדולות, יפות, ואני לא מתכוון לשום דבר ממשי.

מהו היום שבו לידי ביטוי הקשר לארץ ישראל הזאת, הממשית? או כמו שרבי נחמן מברסלב אמר פעם אחת, כשהוא היה בארץ ישראל: כשאני מדבר על הקדושה ועל המהות ועל העניין של הביאה לארץ ישראל - הרי זה על ארץ ישראל הזו, הגשמית, עם האדמה והעצים והבתים. על זה הוא מדבר. אנחנו מדברים פה על מגע שהוא כמעט חושני עם הארץ הטובה שהייתה אולי ארץ חלום, אבל הייתה ארץ חלום לא של 'המקום שבו מהלכים הנביאים'. אם תשוו את זה לשיר "ציון הלא תשאליו", ושאר השירים של רבי יהודה הלוי, ארץ ישראל שמדובר בה שם היא ארץ הרבה יותר רוחנית. הוא מדבר יותר על האסטרונומיה מאשר על הגיאוגרפיה... אבל ט"ו בשבט הוא עניין של מגע אל הארץ הזאת, אל הפירות הללו שהאנשים שאכלו. אנשים היו אוכלים חרובים, מהטעם הפשוט, שרוב ישראל היו עניים גמורים ומכיוון שחרובים היו דבר שאפשר היה לייבא אותו משום שהוא איננו מתקלקל יותר מדי, ושבמקור היה זול מאוד. בזמן התלמוד והמשנה, החרובים היו מאכל בהמה בעיקר. כאשר מסופר שרבי חנינא בן דוסא היה חי מקב חרובים מערב שבת לערב שבת, זה היה כדי להסביר שהוא היה עני מרוד, שאכל משהו שהיה בעצם בקושי מאכל בהמה, משהו נמוך ונחות. ההרגשה שהולידה

בספרות היפה שמתארת את הפולקלור היהודי סביב ט"ו בשבט שהפך להיות במידה רבה יום החגיגה של ארץ ישראל. אמנם כל השנה היהודית וכל סידור התפילה היהודי קשור כל הזמן אל ארץ ישראל: כמעט בכל אחת מהתפילות

**אנחנו מדברים פה
על מגע שהוא כמעט
חושני עם הארץ הטובה
שהייתה אולי ארץ
חלום, אבל הייתה ארץ
חלום לא של 'המקום
שבו מהלכים הנביאים'.
אם תשוו את זה
לשיר "ציון הלא
תשאליו",**

אנחנו מדברים על כך כמה פעמים; אבל צריך להבחין: ארץ ישראל של סידור התפילה היא ארץ ישראל די ערטילאית. כשאנחנו מבקשים לשוב לארצנו מארבע כנפות הארץ, זהו מושג כולל, ולכן ארץ ישראל הייתה בדמיון של רבים סוג של עולם די מופשט ולא כל כך קונקרטי, משהו שמזכיר קצת ביטוי כמו "ראשית

הקביעה של ט"ו בשבט
בתור היום של ארץ
ישראל, זו קביעה
נכונה משום שהיום הזה
מבטא יחס אל הארץ,
אל הארץ הזאת - לא
במובן של הקדושה
העליונה שלה...
אלא הארץ הזו, הלזו
הגשמית.

לארץ ישראל כחיה קטנה, כציפור.
 הוא מדבר על ארץ ישראל לא במובן
 שמקיימים בה מצוות התלויות בארץ:
 הוא מדבר על ארץ חמדה.

זה עניין גדול, שיש יום שבו אנו מתייחסים
 לארץ ישראל בצד "ארץ החמדה" שלה.
 הארץ הזו, שמעבר לחשבונות הקדושה,
 היא בית מתוק. זו הרגשה שהיא בהחלט
 סנטימנטלית, אני מסכים שכל העניין הזה
 הוא סנטימנטלי, אבל לסנטימנטליות יש
 מקום לפחות יום אחד בשנה.

את אכילת החרובים בט"ו בשבט היא
 הרגשה של קשר אל החומר, קשר אל
 ארץ ישראל שאיננה עוד חלום, ארץ
 ישראל שהיא משהו שאני יכול ללעוס
 בשיניים ולהרגיש איזושהי מתיקות. זה
 מה שעשה את ט"ו בשבט ליום חגיגי
 - לא בגלל שיש לו איזו חגיגה גדולה,
 אלא בעצם המגע הזה; זה חגה של ארץ
 ישראל. אחרי שיהודים עלו ארצה הם
 עשו את ט"ו בשבט לחג, ועשו אותו לזמן
 נטיעות. האנשים שהיו כאן, לא משנה אם
 הם התקראו דתיים או התקראו חילונים,
 הם היו כולם יהודים, והרגשת הנפש הזו
 הייתה קיימת אצלם. לכן הקביעה של
 ט"ו בשבט בתור היום של ארץ ישראל,
 זו קביעה נכונה משום שהיום הזה מבטא
 יחס אל הארץ, אל הארץ הזאת - לא
 במובן של הקדושה העליונה שלה, לא
 במובנים הללו שמכאן וכאן צריכים
 לשלח את המצורעים או לעשות דברים
 אחרים, אלא הארץ הזו, הלזו הגשמית.

יש מדרש שמספר על משהו שהייתה לו
 אותה תחושה ביחס לארץ ישראל - משה
 רבנו, שכל כך רצה לבוא לארץ ישראל,
 וכולם מדברים על זה, בכל הספרים
 החשובים - למה רצה משה רבנו לבוא
 לארץ ישראל? כדי לקיים מצוות התלויות
 בארץ ודברים מן הסוג הזה. אבל דווקא
 בתוך אותו המדרש עולה משהו אחר,
 שעולה גם מפשטות דברי הכתובים
 שמספרים שהוא רצה לראות את הארץ
 הזאת, ההר הטוב הזה והלבנון. הוא רוצה
 לראות את הארץ על גבולותיה. במדרש
 כתוב שמה רבנו מבקש: תן לי להיכנס

האדם עץ השדה

מכאן אני רוצה לעבור לעניין אחר. ראש השנה לאילנות הוא אמנם לאילנות, אבל יש קשר בין האדם לאילנות. כמו שכתוב בפסוק שאמנם לא ברור לחלוטין אך אבל בוודאי קשור אל הדברים: "כי האדם עץ השדה" (דברים כ"ט). יהיה אשר יהיה אופן הקריאה של הפסוק הזה, ואכן הפרשנים מבינים את "האדם עץ השדה" בצורות שונות מאוד זו מזו, אך בכולן יש איזשהו יחס בין האדם לעץ השדה. כיוצא בזה מצינו עוד דימויים והשוואות שקושרים בין האדם לעץ. בצד הזה ראש השנה לאילנות נעשה משהו קרוב יותר לראש השנה של האדם.

יש חלוקה בשפתנו, שקשורה בעיקר לעברית המשנאית. בעברית המקראית, כמו גם במידה רבה בשימוש הלשון שלנו בעברית המודרנית - שמבחינת הסינטקס היא משנאית, אבל מבחינת אוצר המלים היא הרבה יותר קרובה לעברית מקראית - אנחנו מדברים על עץ בשתי משמעויות, שהן שתי משמעויות נבדלות ברוב השפות. ברוב השפות יש שתי מלים: מלה אחת בשביל העץ שצומח, ומלה אחרת בשביל החומר: 'עץ'. למשל: באנגלית יש tree ויש wood, וכל אחת מהן משמשת מטרה לעצמה; וזה נכון גם בצרפתית וגם בגרמנית. בעברית שלנו, אני אומר שיש שולחן-עץ, ואני גם אומר שצומח פה 'עץ' בגינה. כך זה בעברית המקראית וגם בעברית שלנו. בעברית של המשנה, מסיבה כלשהי, קיימים שני

מושגים. מושג אחד: העץ - עדיין נשאר במשמעותו כחומר. אבל עבור העץ החי השתמשו במונח: "אילן". זו חלוקה מאוד ברורה: אין שולחן של אילנות; אבל אילן יכול לצמוח או להיקצץ. ולכן ברור שכאשר אנחנו מדברים על ר"ה לאילנות

**ראש השנה לאילנות
הוא אמנם לאילנות,
אבל יש קשר בין
האדם לאילנות. כמו
שכתוב בפסוק שאמנם
לא ברור לחלוטין אך
אבל בוודאי קשור אל
הדברים: "כי האדם עץ
השדה" (דברים כ"ט).**

אנחנו מתכוונים לעצים-הצומחים'.

אני רק רוצה לומר הערת אגב. בחורים, וגם בחורות, מתאוננים לפעמים שהם רוצים לדבר או להשתדך עם מישהו שהוא 'אילן', ובסוף הם מגלים שזה לא

ימות" (ישעיה סה,כ). כמה יחיו אנשים? כימי העץ. עצים חיים הרבה שנים; לא ברור האם עצים, לפחות עצי בר, מתים מעצמם או שהם מתים רק מחמת תקלה. עצי תרבות גם יוצאים מדרכם, וגם דורשים מהם יותר מדי, ויכול להיות שעל ידי זה גורמים להם למות מהר יותר, אבל עצים בטבע כנראה חיים הרבה מאוד זמן. אנחנו לא יודעים בדיוק על תוחלת חיים קבועה לעץ. לבעלי חיים יש תוחלת חיים די מוגדרת, עם פלוס מינוס סטטיסטי לשני הצדדים. אבל כאשר אנחנו מדברים על עצים - עצים חיים לאורך ימים, אין להם קץ מוגדר של שנים.

קראתי בעיתון שעוסק במדע שמצאו את העץ שחושבים שהוא העץ החי העתיק ביותר בעולם (ואני מתאר לעצמי שעדיין לא השתנה הדבר). ראיתי את תמונתו - זה עץ די קטן, מין אורן, שנמצא בניו מקסיקו; ונתנו לעץ הזה שם: מתושלת. אבל העץ הזה, פחות או יותר, לפי ספירת הטבעות, הוא בן 4,500 שנה. תארו לעצמכם, כשהעץ הזה התחיל לגדול, מה היה מסביבו, מה היה בעולם... והעץ הזה ממשיך לגדול עד הזמן הזה, והוא עדיין חי. זה עץ די קטן, די עלוב, אבל הוא עדיין צומח, ועדיין עושה פירות - את האצטרובלים הקטנים שלו - והוא ממשיך כך, ולא עושה רושם שהוא הולך למות בשנה הבאה. זה יפה לחשוב שיש יצור חי שעוד מלפני היות אברהם אבינו כבר היה ותיק ועתיק בעולם. זה רק ליצור העניין של "כימי העץ ימי עמי" -

אילן או אילנית, אלא 'עץ'... זו בעצם הבעיה. מה שאמרתי על 'אילן' ו'עץ' איננה רק דרשה לשונית, פילולוגית, אלא זו חלוקה קיימת. אני פוגש מישהו, והוא נראה לי כמו אילן, אילן נאה, אילן משובח, ובסוף מתברר שהוא רק עץ. אותו דבר גם לגבי בחורות. אם אתם משוחחים זה עם זה אתם יכולים לגלות הרבה מאוד מן הדבר הזה. עומד מישהו שלכאורה הוא חי, ובסך הכול הוא הרבה פחות חי מכל פינוקיו. הוא בסך הכול בול עץ, בול עץ עדיין לא מעובד.. ואני מצטער שאני מוכרח לומר שלדעתי, זה דו צדדי. אגב: אחת התלונות שהרבה אנשים מתלוננים על בני הארץ הזו היא על איזושהי אטימות פנימית, על איזו עוצות שבראש. אז זה נראה שיהיה מה שיהיה הדבר שממנו עשויים שאר החלקים שבגוף - אבל הראשים או הלבבות עשויים עץ..

כימי העץ ימי עמי

החלוקה הזו היא לא רק עניין של מקרה. אני רוצה להתחיל לא מהפסוק "כי האדם עץ השדה", אלא דווקא מפסוק אחר, בישעיהו: "כִּי כִימֵי הָעֵץ יָמֵי עַמִּי וְיַמֵּי עִשָּׂה יָדֵיהֶם יִבְלֹוּ בְּחַיָּי" (ישעיה סה,כב). ההמשך הרבה פחות ידוע, אבל אני רוצה לעסוק בשני הדברים הללו.

הפסוק "ימי העץ ימי עמי" מדבר קודם כל באופן הפשוט ביותר על אורך הימים. בתוך ההקשר בכתובים מדובר שם שלעתיד לבוא "הנער בן מאה שנה

אני רוצה לומר משהו בעניין הזה.

מתי אני חי?

הבעיה שלנו כבני אדם, במידה מסוימת, היא איך אנחנו מתייחסים אל גילנו; הבעיה הזו מחמירה עם הגיל, אבל היא קיימת בכל עת. זו בעיית הנפש של אנשים שחיים כעת, כמעט בכל המקומות, ובוודאי בתרבות שלנו. אם הייתי רוצה להגדיר את הבעיה הייתי מגדיר אותה כך: כבני אדם, יש לנו שנים של הכנה, שנים שאנחנו נמצאים באיזושהי הקדמה; וזה מתגבר והולך עם הזמן, עם הלימודים הגבוהים. אני הולך לגן, כהקדמה לביה"ס העממי, והלאה והלאה. ואני הולך לאוניברסיטה, ולפעמים אני עושה את ה-MA שלי בתור הקדמה ל-PhD, ואת ה-PhD בתור הקדמה לפרופסורה, ואת הפרופסורה בתור הקדמה לפנסיה.. בכל אופן אני חי חיים שיש בהם מידה רבה של הקדמה.

יש הקדמה שהיא מאוד ברורה - יש זמן מסוים שבו אני עדיין, במובן מסוים, ילד. אגב, בנושא של ילדות, של צעירות: אצל חיות יש לנו סייח וסוס, גור אריה ולביא או שחל, יש לנו מושג של הצעירים מאותו מין. ויש לנו את זה גם אצל בני אדם. אלא שאצל בני אדם, ודיברו על כך כל מיני ביולוגים, יש ילדות ארוכה יותר מאשר כל היצורים האחרים. תקופת הילדות שלנו הרבה יותר ממושכת; גם מבחינה ביולוגית, תקופת הילדות שלנו ביחס לכלל החיים היא הרבה יותר ארוכה. ויש לזה סיבות: אנחנו יצורים יותר מורכבים

שצריכים יותר אימון ותרגול, להרבה דברים שבעלי חיים אינם צריכים לדעת אותם. ולכן אנחנו בעצם חיים בילדות ארוכה.

יש לנו גם תקופה של זקנה. כל אדם מגדיר את התקופה הזו איך שירצה, אבל יש תקופה כזו. יש אנשים המגדירים את תקופת הזקנה משעה שיש להם שיער לבן; יש אנשים שמגדירים את תקופת הזקנה משעה שהם צריכים להשתמש במקל, ויש אנשים שיכולים להקדים את התקופה הזו הרבה מאוד. יש הגדרות הרבה יותר מקדימות או מאחרות בעניין הזה, אבל אני לא רוצה להתייחס לנושא הזה, למרות שאני חושב שהוא רלוונטי.

אני רוצה לומר דבר אחר, שהוא כן רלוונטי, בשני הצדדים. והוא, שבמובנים רבים, רוב החיים שלנו בפועל הם כך: יש לנו חלק של חיים שבו אני רואה את עצמי כ'אדם חי', שזה אדם שיכול למלא את כל האפשרויות ואת כל הפוטנציאל שלו. לפני זה - אני עושה הכנה; ואחרי זה - אני בעצם פוחת והולך.

יש סיפור ערבי: אריה גדול מוציא את בנו הגור להראות לו את העולם, ואומר לו: אנחנו האריות איננו מפחדים משום יצור בעולם, כי אנחנו אריות - חוץ מאשר מבני האדם. הם מסוכנים. והוא אומר לבן שלו: אני רוצה להראות לך איך הם נראים, שתדע להיזהר. עובר שם ילד, והגור שואל: זה אדם? והאריה אומר: לא, זה עוד לא אדם. אחר כך הגור ממשיך ללכת, ועובר שם איש זקן. והוא שואל: נו,

זה בן אדם? והוא עונה לו: זה היה אדם...

זו הגדרה שהיא מאוד קיימת, אמנם לא כל אחד מגדיר אותה כך. אבל, עד שאני מגיע לשלב שבו אני רואה את עצמי כגדול - אני עושה הכנות, אני מתכונן לקראת שלב מסוים, לקראת דבר מסוים. אני עדיין לא חי, אני נמצא בהכנות. זוהי הקדמה. משלב מסוים והלאה, אני שקוע - בטוב או ברע - בזיכרונות. אם כן, מה יוצא? שיש לי אידיאל של חיים, שבעצם כולל רק חלק מסוים מהחיים. ובימינו, אולי חלק לא כל כך גדול מהחיים, שהוא החלק שבו אדם יכול להגיד: "אני אדם", בשלמות. מה אני עושה קודם לכן? אני מתכונן; מה אני עושה אחרי כן? אני מצטער, או מתחרט, או נהנה, מן הזיכרונות. מתי אני חי? השאלה היא לא שאלה של מה בכך: במידה מסוימת היא שאלת חיים: מתי אני חי?

הייתה לי איזו מכרה, שהייתה דווקא בחורה מוצלחת, שרק עברה ממקצוע למקצוע: היא הייתה פעם במשטרה, עבדה בשב"כ, הייתה סוכנת תיירים, יועצת משפטית, עיתונאית, סופרת - יום אחד פגשתי אותה, היא הייתה כבר פחות או יותר בת 45. והיא אמרה לי: אתה יודע מה? אני מתחילה עכשיו לחשוב מה אני הולכת לעשות כשאהיה גדולה. זו לא רק בדיחה, זה סיפור אמיתי, מעשה שהיה, אבל לא זו הנקודה. הנקודה היא: עד שאני אהיה גדול אני מסתובב, מתרוצץ, עושה דברים כאלה וכאלה, לפעמים אני עושה הכנות - אבל אני לא חיים את

החיים בעצמם. וכך יוצא שכשאני חי את החיים עצמם, אני עסוק מכדי לחיות אותם, ואני בעצם לא חי. כמה זמן אני חי? ימי שנותינו בהם שבעים שנה? איפה שבעים שנה? אני צריך לקצוץ עשרים וכמה שנים של הכנות ולימודים, ועוד עשרים וכמה שנים של זקנה והזדקנות, ומה שנמצא באמצע אלה הם "ימי חיינו"... אבל זה האידיאל, תסתכלו: הסרטים, הספרים והמחזות, מי בני האדם שבהם הם עוסקים? מי שנמצאים בתוך הגיל הזה שאני יכול לומר: הם בוגרים, הם מסוגלים לעשות דברים, הם נמצאים בבגרות פיזית ורוחנית.

חיים ב"לפני" וב"אחרי"

כאן אני חוזר אל "ימי העץ". אני חושב שעצם ההגדרה הזאת שאנשים חיים בה, בהרגשה של "לפני" ו"אחרי", בסופו של דבר קוטעת את הדברים בעצמם גם כן. לא זו בלבד שאני מבטל זמן על ה"לפני" ו"אחרי" - אני עושה דבר גרוע מזה: גם את הדבר בעצמו אין לי זמן לחוות. כי כשהייתי לפני, הייתי במחשבות איך יהיה; כשאני אחרי, אני חושב על איך יהיה; כשההווה בעצמו, אין לי שום דבר להתעסק בו. אז מה נשאר?

יש שיר, אני חושב שהוא של האבן עזרא; עשו לו מנגינה - לקחו שיר אוקראיני ונתנו לו את המנגינה שלו. השיר הולך במלים הללו, שהן הצד האחר של אותה בעיה: "העבר אין, העתיד עדין, ההווה

כהרף אין, אם כן - דאגה מנין". ההווה הוא תמיד זמן קצר שאיננו נתפס, אז אין מקום לדאגות. עכשיו אני רוצה לעשות משהו - בצורה לא הוגנת, גם לשיר וגם למחבר - ננסה להפוך אותו לצד האחר: "העבר אין, העתיד עדיין, ההווה כהרף עין" - אם כן, חיים מנין? מתי אני חי?

איני רוצה להיכנס לפרטים, אבל תראו - אנשים חיים כל כך הרבה זמן בהכנות 'לקראת', לא חשוב לקראת מה. אנשים עושים הכנות של לימודים, כדי להגיע לאיזשהו שלב. אנשים עושים הכנות כיוצא בהן לקראת חתונה. ואני לא מדבר על הכנות של מה שנקרא *trousseau*, ארגז שבו נשים היו מכינות את הלבנים והסדינים וכיוצא בזה לקראת החתונה; חוששני שזה כבר לא מקובל כל כך בימינו. אז גם אם בחורה לא עושה את זה כעת, וגם אם בחור לא עושה את זה כעת, ולא מכין לעצמו עכשיו את החליפות שהוא ילבש - אבל מבחינת המחשבה, מבחינת ההכנות, ההתעסקות, זה בוודאי לוקח הרבה מאוד זמן. הזמן של ההכנות 'לקראת' הוא ללא ספק חלק ממה שיוצר מצב שבו כאשר אנשים מגיעים למקצוע שלהם, או לנישואים שלהם, או להרבה דברים אחרים שהם התכוננו אליהם כל כך הרבה זמן - מתברר שזה בכלל לא פשוט. אני לא מדבר עכשיו על שמחה או על אכזבה, אלא על דבר אחר: על היכולת לבצע את הדברים הללו.

הערת אגב, שהיא נכונה, ואני חושב שאני יכול להועיל בה. אני מנסה לייעץ

לאנשים כמה שאפשר, אבל לא תמיד עצתי נשמעת, ולא תמיד היא גם מעשית: במבנה האקדמי של מדינת ישראל כל הלימודים נמשכים הרבה זמן. הייתי מגדיר כך: אנשים משועבדים לעשות את הדוקטורט שלהם, כל כך הרבה זמן, עד שהמרצים בטוחים שהוציאו ממנו את כל המיץ. אז מה קורה? יש בן אדם שנמצא הרבה פעמים בגיל 30 ומשהו; הוא גמר את הדוקטורט שלו, והוא עכשיו מוכתר בכתר חוכמה. מה שמתברר הוא, שאת שנות היצירה שלו, השנים הצעירות יותר שבהן הוא יכול היה לחדש דברים ולעשות דברים, הלכו על לכתוב דוקטורט, שעם כתיבתו התברר שהוא פחות ופחות חשוב. אחר כך, כאשר אדם נעשה מורה או מרצה או מחנך, מתברר לו שכל חייו היו בדוקטורט. אז מה הוא עושה? הוא עומד באוניברסיטה, למשל, ומקריא דפים מעובדים מתוך הדוקטורט שלו. וככה זה ילך עד זקנה ושיבה... מה שאני רוצה לומר הוא חלק מנקודה אחת, כי הנקודה הזו שדיברתי על החיים האקדמיים נכונה גם לגבי חיי הנישואין: ייתכן שכל כך הרבה מחשבות רומנטיות ותוכניות נפלאות ושירים שלא נכתבו או שכן נכתבו, נעשים לפני החתונה, שכשמישהו כבר מגיע להתחתן, אין לו כוח כבר לא לרומנטיקה ולא לשירים, והוא יושב ועוסק בכל מיני דברים אחרים, וזהו, זה נגמר.

וכל כך למה? זה מה רציתי לומר, לא רציתי רק לדבר אתכם על האוניברסיטה, הבוטניקה ועל המשפחה: אלא, כל זה

**עץ יכול להיות קטן
או גדול, ובוודאי
שהצמיחה שלו,
והפירות שהוא עושה,
אינם תמיד אותו דבר,
אבל הוא כל הזמן
צומח, ובמידה מסוימת
הוא צומח בשווה.**

אני לא רוצה להגיד: "אני זורם"; המלה בהחלט טובה לדגים מתים, והיא נכונה לגבי המון דגים מתים: הם זורמים. אפילו דגים חיים - אני רוצה רק לומר לכם, אם מישהו עוד רוצה לראות את זה - פעם, אחת החוויות הייתה לעבור בצפון ים המלח, תמיד היו שם על החוף דגים, דגים די טריים. הדגים האלה הם, כמובן, לא דגים של ים המלח; הוא הרי לא מגדל דגים. אלה היו דגים שזרמו, הם זרמו בירדן עד שהגיעו לים המלח, ובים המלח הם מתים.. הכמות של המלחים שמה, פלוס הברום ושאר מלחי המגנזיום מספיקים בשביל להרוג כמעט כל דבר חי. והדגים האלה מייד מתו ונזרקו על

בא משום שאנשים בעצם מחלקים את החיים לחלקים שהם לא תמיד משמעותיים. יתר על כן: בגלל המבנה הזה, שהוא מין גרף כזה שעולה ויורד, מין 'עקומת פעמון', אבל עם שוליים רחבים מאוד, והחלק העולה לא כל כך גבוה... המבנה הזה, מעבר לשאר הדברים, עושה שבעצם - אין זמן לאנשים לחיות.

יתר על כן, הדבר הזה גורם לבעיה נוספת, שאני לא רוצה עכשיו להרחיב עליה, כתבתי עליה כבר לפני שנים רבות, בתחום אחר: הדבר הזה גם גורם לסוג של תסכול, אכזבה וחוסר יכולת לחיות את ההווה שלי. כי אם כאשר אני נער או נערה, אני כל הזמן חושב שהחיים האמיתיים שלי הם "כשאהיה גדול" - וכך הרי מלמדים את הילדים הקטנים: "כשתהיה גדול", "כשתהיה גדול". וכשאני מתבגר, אני חושב שהחיים האמיתיים שלי היו "כשהייתי גדול". מה נעשה מכך? נעשה שכעת, בהווה שלי, ההווה שלי מקוצץ, מקוטע, והוא לא הדבר.

לחיות את ההווה

מה אם אני לא אבנה את החיים שלי על פי תבנית כזו, אלא אני אנסה לחשוב על כך ש"כימי העץ ימי עמי"? - אני צומח. עץ יכול להיות קטן או גדול, ובוודאי שהצמיחה שלו, והפירות שהוא עושה, אינם תמיד אותו דבר, אבל הוא כל הזמן צומח, ובמידה מסוימת הוא צומח בשווה.

החוף. תזכרו את זה, זה מה שקורה לאלו שזורמים, במקדם או במאוחר.

נחזור לענייננו. הנקודה הזו, של היכולת לצמוח בלי צורך לחלק את החלוקה הזו, היא חלק ממה שאני מדבר עליו כאידיאל - שגם מתואר בפסוק כאידיאל. האם אפשר שכאשר אני בן חמש, אני אעשה מה שילד בן חמש יכול לעשות, ואני לא אנסה לחשוב על מה יהיה כשאיה בן 15, הגדולות והנפלאות שאעשה? פגשתי ילד קטן, ממש קטן, בן 4, שהביאו אותו ליום הולדת של אדם מבוגר, וכולם היו צריכים לאחל איחולים, והוא איחל לאיש המבוגר: אני מאחל לך שתיכנס לגן חובה... זה באמת הסיפור: בשנה הבאה אני אהיה גדול. על זה אני אומר: האם אני יכול להיות, כמו שבמידה רבה חי תינוק קטן: חי את החיים. כשאני בן שנה וחצי או שנתיים אני לא יושב ועושה תוכניות מה אעשה כשאיה בן 22, או 72: אני חי לי את החיים של בן שנתיים. האם אני יכול לעשות את זה גם כשאני בן 5? ויותר מזה, וקשה מזה: לעשות את זה כשאני בן 10? ואולי עוד יותר קשה מזה: לעשות את זה כשאני בן 20 או 22. שאני לא אחשוב מה אני יכול לעשות בעתיד, אלא איזה חיים יש לי בהווה. כי הרבה פעמים, מרוב זה שאני יושב וחושב על עתיד - או להפך: כאשר אני מזדקן וחושב על עבר, משום שאני חושב: אוי, כשהייתי צעיר, כמה שיכולתי לעשות, כמה שעשיתי, ומה יכולתי לעשות, ואיזה הזדמנויות הרווחתי או הפסדתי.. וכאשר כל החיים שלי נעשים כך - אני לא יכול

לחיות את ההווה שלי.

ההווה שלי הוא הווה של חיים. אני עדיין חי, וכאדם חי אני יכול למצות פה עוד דברים. האם זה נחמד וסימפטי להיות איש זקן וחולה בן 90? אני לא חושב; אבל גם איש בן 90 יכול לעשות דברים, כבן 90. ההגדרה שמופיעה בפרקי אבות: בן 5 למקרא, בן 10 למשנה, בן 15, בן 18 וכך הלאה, עד בן 90 ובן 100 - עשויה בעצם לעניין הזה, שיש לי גיל, ובגיל הזה יש משימות, יש מטלות, ויש אפשרויות שאני יכול לעשות אותן; במקום לשבת ולחשוב: אני בן 15, מה אעשה כשאיה בן 18? רוב הבחורים והבחורות חושבים על זה, אם אני מדבר על המספר הסמלי הזה... אבל במקום זה אני יכול לחשוב: מה אני צריך לעשות כשאני בן 15?

אגב, להבדיל, זו עצה שגם גדולי הצדיקים מייעצים אותה לגבי החיים בעצמם: מה שעומד במקדד המחשבה הוא לא החיים לשם המחר - וזה לא משנה איזה מחר: גם המחר של העולם הבא, הוא גם כן סוג של "מחר"! הנושא למחשבה הוא היום: "היום לעשותם" (דברים זיא; עירובין כב.). יש דברים אחרים - הם יהיו מחר. מה יהיה מחר? זה הפתעה, זה בעתיד, זה לא חשוב עכשיו. עכשיו חשוב לי ההווה שלי. זו תפיסה שנמצאת אגב גם בכל מיני תפיסות במזרח הרחוק; אם חלק מכם נוסעים להודו - זה אחד הדברים שאפשר ללמוד שם. במידה שיש תפיסת עולם למקומות הללו - זו תפיסת העולם של ההווה, המשמעות של ההווה,

המשמעות של החיים של עכשיו כחיים.

זורם ויוצא החוצה. הנה עוד עלה אחד,
הנה עוד דבר אחד.

אחד מאבות אבותי היה צדיק מפורסם
ורבי של חסידים. ופעם שאלו את בנו:
מהו הדבר החשוב ביותר שהיה אביך
עושה? והבן השיב: "הדבר שהוא עסק
בו באותה שעה; זה היה הדבר החשוב
ביותר". מה שאני מדבר עליו הוא לא
על יצירה של חיים יותר רופפים או יותר
קלילים, בלי מחשבה, אלא להפך: על
אינטנסיפיקציה של חיים, לעשות את
החיים הרבה יותר אינטנסיביים, בזמן
שאינני חושב לא על התוכניות לעתיד,
ולא על החרטות לעבר. האינטנסיביות
הזו של הווית החיים הממשיים בנויה
על כך שאני חי "כימי העץ" - אני חי, אני
צומח, אני מוציא פירות.

זה אחד הדברים שאם מישהו יש לו
רגישות הוא יכול לראות, שסוף סוף זה
ראש השנה לאילנות, אז אומר לכם: אם
מישהו מסתכל, ואם מישהו לא מסתכל -
עצתי הייתה תמיד, הצעתי אותה לבן אדם
שחושב להתחתן - שייקח עציץ, ישתול
בו משהו, ויתחיל ללמוד איך מטפלים
במישהו.. זה תמיד מועיל; אבל אני מדבר
על כך שמי שמסתכל באיזה צמח ורואה
איך צומח עלה חדש - זו חוויה. חוויה
גדולה כמוה זה כשרואים לפעמים עץ
כרות - ובהרבה מאוד מהעצים הכרותים
יש איזושהי חיות; ואפשר לראות, כשאיזה
גדם כזה שוכב על הקרקע - ובאיזשהו
אופן קורה לו הפלא, ויוצא שם איזה עלה
ירוק! זו חוויה, לראות את כוח-החיים של
דבר, שלכאורה מת, איך כוח-החיים הזה

על "ימי העץ" האלה אני מדבר. על
הפליאה הבלתי פוסקת, על ההתרגשות

**השאלה היא: מה אני
עושה בתור מה שאני,
לא בתור מה שרציתי
להיות, או מה שהייתי
בעבר. וזה משנה הרבה
מאוד.**

ועל העשייה של ההווה בעצמו. של
ההווה, של הזמן הזה, לא של זמנים
אחרים. קיים רק הזמן הזה, "היום
לעשותם", היום לחיות אותם. המצב שלי
יכול להיות מוגבל או לא מוגבל, אני יכול
להיות בכל גיל, כפי שאני יכול להיות בכל
מצב. השאלה היא: מה אני עושה בתור
מה שאני, לא בתור מה שרציתי להיות,
או מה שהייתי בעבר. וזה משנה הרבה
מאוד.

אני לא עוסק כעת בייעוץ פסיכולוגי;
אבל לא כיעוץ פסיכולוגי, אני יכול לומר

גם שחלק גדול מאוד ממתיחות החיים שלנו בנוי על כך שאנחנו בונים חיים על המתחים הללו, על איזושהי מין נקודת מוקד לא אמיתית, שאל הנקודה הזו אנחנו הולכים, וממנה אנחנו יורדים. וכפי שאמרתי, כאשר אנחנו מגיעים-לכאורה אל הדברים שחלמנו עליהם כילדים, לפעמים מתברר שזה לא בדיוק מה שחלמתי, זה לא היה בדיוק מה שחשבתי עליו. הדברים היו אחרים, שונים, ובמידה רבה - זה גם לא היה כל כך מרתק; לפעמים היה יותר מרתק לחלום על זה, מאשר לחיות את זה... ויש לצער הלב המון חוויות כאלה בתוך המציאות, שבאות מכיוון שאני עוסק בחלומות על העתיד, אין לי זמן למצות את החוויות של ההווה. מפני שעסקתי כל הזמן במה שאני צריך לעשות בעוד כך וכך זמן - אין לי עכשיו שעה; אני לא מדבר על שעה במובן של זמן; אלא על שעה במובן של פנאי. פנאי הוא דבר שונה מאשר זמן; פנאי הוא האפשרות - כמה מרווח פנוי יש לי בשביל איזה דבר שבעולם, והמרווח הפנוי הזה הוא בעצם המרווח שבו אני מקיים את החיים שלי.

מעשה ידיהם יבלו בחירי

אני רוצה לדבר על המשך הפסוק: "מעשה ידיהם יבלו בחירי". זה מדבר על עניין אחר, ששייך גם כן לאותם הדברים. אם אני אדם חי, אני עושה דברים שונים, ואני הרבה פעמים מבלה אותם, אני עובר מעבר להם; כך שבסוף יוצא שאני

חי עכשיו חיים אחרים, חיים שונים. מעשי ידי היו מעשים - אבל זה היה נכון כאשר הייתי בן 15, עכשיו כשאני בן 18 - צריך לבקש ממני דברים אחרים, אני צריך לחיות חיים אחרים.

אפשר, לפי דעתי, לבנות את המושג של ההתחדשות על ידי כך שאני לא נשאר שקוע: עשיתי כך וכך, והמעשה הזה - המפעל או העבודה או העיסוק או הפרנסה ושאר הדברים, כל כך כובלים אותי שאני מת, והם ממשיכים איכשהו לחיות. מעשי ידי מבלים אותי. לא רק השולחן שעושה הנגר או הבית שבונה האיש. במקום שאני אגדל מעבר לדברים שעשיתי בעבר, ואני אומר: "אני יכול לבלות את הדבר הזה" - במקום זה אני חי בתוכו, והוא מבלה אותי. הייתי פקיד במשרד מס הכנסה; מס הכנסה היה לפני, יהיה אחרי, ומה שאני הייתי אפילו לא היה בורג קטן; אלא מין נייר שמשתמשים בו וזורקים אותו החוצה. כדי לא לעשות את זה אני צריך לבנות חיים בנוסח אחר.

אני רוצה לגמור. מה שרציתי הוא רק לעשות היכרות ביניכם לבין האילנות. לא היכרות מהצד של איך העץ נראה, ולמה הוא משמש, ומה העניינים שלו - אלא היכרות במובן של התבוננות. אני יוצא החוצה ופוגש איזה ברוש - אז אני יכול לטפוח לו על הכתף ולומר: תראה, בסך הכל אתה די מוצלח, אתה בסך הכל עושה עבודה טובה - הלוואי שאני אהיה כמור!

ט"ו בשבט - חיבור לממשות

שיחה ממוצאי ט"ו בשבט תשס"ו

במשנה, בתלמוד ובמשך דורות רבים לאחר מכן.

רק הרבה יותר מאוחר החל להיות לט"ו בשבט איזשהו מעמד מעבר להיותו תאריך פורמלי: הוא הפך - ולא מסיבות הלכתיות - ליום שבו אין אומרים תחנון, ובהדרגה החל החג הזה ללכת ולגדול, עד שבדורות האחרונים, בערך במאתיים השנים האחרונות, הוא נעשה יותר ויותר מודגש, והחל להתפתח עולם שלם של דברים הקשורים ליום זה. עניין הנטיעות אינו קשור לדברי המשנה, הגמרא, הראשונים או האחרונים, אלא להחלטה של הקרן הקיימת לישראל, אשר מיום משמעותי לאילנות הפכה את ט"ו בשבט ל"חג לאילנות". אפשר אולי לומר שט"ו בשבט הוא חג של ארץ ישראל.

ראש השנה הוא חג של כל העולם, וא' בניסן הוא ראש השנה למלכים ולחודשים. בא' בניסן יש חגיגות מסוימת, שהרי נאמר עליו: "החודש הזה לכם ראש חודשים", ואולם "ראשון הוא לכם **לחודשי** השנה" (שמות יב, א), לא לשנה כולה. ט"ו בשבט היה תאריך הרבה פחות

ט"ו בשבט כחג - לא כתאריך - הוא עניין חדש. המשנה במסכת ראש השנה מזכירה את ט"ו בשבט כאחד מארבעת ראשי השנים (תאריך הנתון למחלוקת תנאים, ואנו נוהגים כבית הלל) - כראש השנה לאילנות. בעצם זהו תאריך פורמלי-לגאלי, ואין כאן שום עניין לחגיגה מיוחדת - בדומה לראש השנה שבא' באלול, שגם הוא תאריך של תחילת השנה למעשר בהמה.

את ראש השנה לאילן מציינים לגבי כמה דברים, אך בעצם שנת האילן קשורה גם לראש השנה של א' בתשרי וגם לט"ו בשבט. יש לכך משמעות הלכתית: גילו של העץ שייך לעניין של עורלה ונטע רבעי (שאז יש לפירות אותם דינים כמו למעשר שני), ואילו לעניין שנת המעשר ט"ו באב הוא התאריך הקובע. מכל מקום יש לו משמעות הלכתית גרידא. כל הסיפורים על מה שהאילנות עושים ומה שעושים להם, אינם שייכים לזה. אגב, יש עוד שני ראשי שנים לפחות: שבועות, וט"ז בניסן (ע"פ ר"ה ז:). כל אלו הם ראשי שנים בערך כמו שה-1 באפריל היה תחילת שנת הכספים; כך זה מופיע

חשוב, ונראה שקרו ליום הזה שני דברים:

הדבר הראשון הוא, שהיו געגועים לארץ ישראל, שהלכו וגברו עם השנים. החודש הזה הוא היחידי שמציין תקופה מבחינת הגשמים, אשר רובם יורדים לפני ט"ו בשבט, ולכן - שלא כמו א' בניסן, שקשור ליציאת מצרים - הוא קשור לארץ ישראל. ולכן במקומות רבים נהגו (מה שהיום קורה פחות ופחות) לאכול ביום זה מפירות ארץ ישראל. כמובן שהרבה פירות היו צריכים להגיע לגליליות השונות דרך הים והיבשה, ומאחר שרוב היהודים היו עניים מרודים, לכן היו אוכלים חרובים, למשל, שהם פרי שמחזיק מעמד זמן רב. הד לכך אנו מוצאים, למשל, גם בסיפורי ש"י עגנון על חרובי ט"ו בשבט. חרובים בדרך כלל לא היו מאכל אדם אלא מאכל בהמה, ולכן היה עניין מיוחד בכך שרבי חנינא בן דוסא היה מתקיים על קב חרובים מערב שבת לערב שבת, משום שהיה עד כדי כך עני. אך בשביל יהודי חוץ לארץ זה היה מאכל אקזוטי. לעיתים גם היו אוכלים בט"ו בשבט תפוזים.

כמו כן, יהודים שונים מגלים דבקות במצוות שונות - אם בגלל תחושת הלב או בגלל שורש נשמה. בגמרא, למשל, שואלים את אב"י במה היה נזהר ביותר. אפשר לומר שלכל אדם יש המצווה "שלו", שבה הוא מהדר ומרגיש חיות רבה במיוחד - לא משום שהיא חשובה יותר, אלא מפני שיש לו קשר נפשי מיוחד אתה, מטעמים שיכולים גם להיות

עלומים. בדורות האחרונים חי בירושלים יהודי אחד שמדי ט"ו בשבט היה טורח להגיע למאה סוגים שונים של פירות האילן. באותה מידה יכולים להיות אנשים של פורים או שבועות או כל עניין אחר. מכל מקום, לט"ו בשבט נכנס המרכיב של חיבת הארץ, שאינו קשור לתאריך הזה עצמו.

הדבר השני שקרה, הוא שבמשך הדורות נעשו היהודים בכל העולם יותר ויותר עירוניים. גם כאשר התגוררו במקומות קטנים, היו אלה עיירות. הסיבות לכך היו בדרך כלל חיצוניות: השלטונות אסרו על היהודים לעבוד את האדמה, ולכן הם נדחקו למקצועות שאינם קשורים באדמה. בעוד שבזמן המשנה, והתלמוד היהודים היו בעיקר חקלאים, ורק בחלקם הקטן עסקו באומנויות שונות. במקורות רבים נתפסת עבודת האדמה ל"דבר האמיתי" - בגמרא נאמר שבני האדם קשורים לאדמה, אפילו הספנים; ואילו במקרא, בכמה מקומות, אנו משתמשים דווקא במילה "כנעני" כדי לומר: סוחר, אדם העוסק במסחר ("גברא תגרא", באונקלוס). זאת ועוד: כיום יש יהודים שמחזיקים בסוגים שונים של רכוש, ומצבם הכלכלי משופר; וכך יש בכל העולם גם יהודים שהם בעלי אחוזות. ואולם מעניין לציין שמחוץ לארץ ישראל יש יהודים רבים המטפחים גינות ליד הבית, ואף נוטעים ורדים - אך נדיר למצוא מחוץ לארץ ישראל יהודים שנוטעים עצים. ומדוע? כי

התרבות שאנחנו חיים בתוכה היא, במידה גדלה והולכת, תרבות של מילים. היהודים הם בוודאי עם של מילים: זהו אמצעי המחשבה והביטוי שלנו החל ממתן תורה.

**יהודים שבאים לארץ
ישראל אפילו לביקור
קצר נוטעים עצים
בט"ו בשבט, משום
שגם אם הם לא יראו
את העץ "שלהם" גדל,
הרי הוא נטוע במקום
שהוא שלנו, והוא עבור
ילדינו ונכדינו**

לשם הדוגמה: בארצות הברית בנו הבחנה בין קבוצות אתניות שונות, כדי לבנות מבחני IQ עבור קבוצות שונות, והתברר שיש הבדל בתפיסת העולם. וכי לנו, היהודים, ככלל, אין תפיסה מרחבית טובה. מעידים על כך מרצים לארכיטקטורה בטכניון, הטוענים שיש

העץ אינו לשימוש מייד, אלא הוא אמור להישאר לדורות. ולכן גם יהודי שלגמרי בטוח בעצמו, ואפילו מתבולל, אינו נוטע עצים. ואילו יהודים שבאים לארץ ישראל אפילו לביקור קצר נוטעים עצים בט"ו בשבט, משום שגם אם הם לא יראו את העץ "שלהם" גדל, הרי הוא נטוע במקום שהוא שלנו, והוא עבור ילדינו ונכדינו. זה הרי בדיוק כפי שמסופר במדרש הידוע על אותו זקן ששותל עצים משום שמצא עולם מלא עצים והוא משאיר עצים לצאצאיו (ויקרא רבה כה). אדם שמרגיש שהוא במקומו נוטע עצים, משום שעצים מבטאים חיים והמשכיות, בעוד שדברים רבים אחרים באים והולכים. הפולנים נהגו לומר שהיכן שגרים יהודים אפילו עשב לא צומח, כי הם היו כל כך עירוניים עד שלא היה להם שום יחס לאדמה. בעיירות היהודיות אדם יכול היה, אולי, להחזיק בביתו עץ, אך יהודים כמעט שלא עסקו בגינון: ביקרתי פעם בעיירה קטנה באוקראינה אשר לא הוחרבה כליל בידי הנאצים ימ"ש, ואשר נראית ממש כמו שטיבל, עם אנשים - ובכלל זה כמה גויים - שדוברים יידיש. הבתים שם קטנים ומוקפים בחצרות קטנות - אך אין בה גינות כלל.

בט"ו בשבט יש התעוררות של רגש - גם בצורה עקיפה - כלפי העצים. כבני אדם אנו נוטים להתעניין בבני אדם אחרים, אך יש גם עוד משהו, שבימינו הולך ושוקע: כל העניין של היחס בין אדם לבין הטבע הסובב אותו. זוהי מהות אחרת.

חיים גולמיים.

יש צד מסוים בט"ו בשבט, שזהו תאריך שבו שהיהודים מתחברים דווקא אל מה שאיננו וורבאלי. זה אינו דומה למי שאוכל אווז: אין התחברות עם האווז. עץ,

**יש צד מסוים בט"ו
בשבט, שזהו תאריך
שבו שהיהודים
מתחברים דווקא אל
מה שאיננו וורבאלי.**

כמהות, איננו בדיוק חפץ: הוא דבר שחי, אך איני יכול לבנות אתו שום מגע מילולי. וכשמתייחסים אליו, למה מתייחסים? לחיים בגולמיותם, לא רק חיי הבשר, אלא החיים כדבר לעצמו, כהוויה בפני עצמה. היה פעם מישהו שכתב סיפור על בן של רב שמגיע לכפירה - ומה הוא עושה? הוא מחבק עץ... לעץ, כמהות, יש חיים משלו. יש איסור מיוחד שיהיו עצים בבית המקדש (אם כי יש חומרים מן הצומח ובהמות מן ח''). דבר נוסף - שיש לו הסבר הלכתי: כתוב שבירושלים לא נטעו עצים, ולא עושים גינות, חוץ מגינת ורדים מימי בית ראשון שנשארה

להם תלמידים מבריקים - ונעדרי תפיסה ויזואלית. נראה שהעם המצטיין ביותר בתפיסה מרחבית הוא העם היפני. ואילו היהודים טובים במיוחד בצד המילולי, באינטליגנציה הוורבאלית.

אצלנו, למילים יש עוצמה גדולה מאוד; עברנו אין הן רק אמצעי טכני של הידברות - אנו משננים את התורה, שהיא כולה מילים, ומתייחסים הרבה למילים ולמשפטים קדושים. יותר מזה: כל העולם שלנו כולו נברא במילים, במאמרים. המילים קודמות לעולם. זוהי תפיסת המציאות שלנו. אנו תופסים את המציאות במילים, חושבים במילים, מתבטאים במילים. גם אלה בינינו שהם עילגים, חושבים במילים.

לעומת עולם המילים ישנו העולם של בעלי החיים והעצים, שזה עולם לגמרי אחר. לא רק בגלל שאי אפשר לדבר איתם: אלו יצורים בעלי חיות ממין אחר. מצד מסוים, אנחנו בנויים על קשר גוף-נפש, ולא כולנו חיים רק את חיי הנפש: ברצונות הגוף ותאוותיו, באופן טבעי, איננו נופלים מעמים אחרים. אבל עם זאת, הגוף שלנו הוא לא גולם, אלא גוף של אדם - בלשון המקרא "נפש": משמעו גם גוף וגם נפש. כאשר כתוב "נפש כי תמעל מעל", הכוונה לאדם, וזה כולל גוף ונפש. "נפש הבשר בדמו", "הדם הוא הנפש" - ישנה אחדות; זו נפש שקשורה לבשר ולדם, אך גם לנפש. כאשר אני מסתכל על עץ - העץ (או הבהמה) חי

גם בבית שני. למה? כי בעיר קדושה אין עצים חיים. גם במשכן לא היה עץ חי.

היום, ובמיוחד מי שגר בארץ - בגלל החיבור מחדש לאדמה - ישנה תחושה אחרת כלפי העצים. יש עצים סביב בתי כנסת; ועצים, שלא היו פעם, גם ברובע היהודי בירושלים. כי זה עולם חדש, שמתייחס לעצים בכלל, לאו-דווקא לעצי פרי. עולם הקודש לא רוצה בתוכו שום דבר שיש לו חיים משלו; החיים היחידים שיש בקודש הם החיים המופשטים, חיים שאין בהם יחס לדברים הללו, לחיים האחרים. בערים המתוכננות, ערי הלוויים, הבנויות עיר-מגרש-שדה העיר: העיר זו עיר, והמגרש סביב העיר בלי עצים. למה? מפני שעצים הם חלק מהחקלאות. היחס אליהם איננו שלילה אידיאולוגית, אלא כאל עולם אחר. ישנה האדמה ככוח, האדמה הזו שהיא מקור של חיים שאין אתו משמעות: חיים כשלעצמם, החיים כחווייה, כהווייה שלמה לעצמה - וזה עולם אחר. אבל בסופו של דבר, כבני אדם, קיים צד שיש לנו קשר עם עולם הטבע. בגולה הקשר הזה הלך והתרופף. בט"ו בשבט קרה דבר מוזר: זה מין יום שבו כל זה פורץ, בראש השנה לאילנות - שמקבל יותר ויותר משמעות של יחס אל האילנות. לאילנות יש חיים משלהם, ואני מוצא קשר לאילנות, בונה אתם איזושהי התחברות ממין אחר, שאינה קשורה לעולם הוורבאלי-אינטלקטואלי.

היחס הזה בין העולם האינטלקטואלי לעולם החומר-החי הוא בעיה שתמיד נמצאת. בצד מסוים, אנחנו בריקוד מורכב מול עולם הטבע והחי. עם כל העניין שאנחנו כל כך אינטלקטואלים-וורבאליים - כל עולם המצוות שלנו הוא עולם מאוד חומרי וגשמי. יש הזדמנויות שבהן זה בולט יותר: בחג הסוכות אני מחזיק אצלי צמחים שיש להם משמעות מסוימת. יש מעבר דיאלקטי בין העולם המופשט לבין העולם הזה של החיים הגולמיים-החומריים. זה מין שאלה: איך מתייחסים לבשר ודם? והיחס הוא לא שאני רק מנסה להתרחק, להסתגר, לצאת מעולמי - העולם היהודי מחזיר אותי כל הזמן לחומר, למפגש עם החומר.

יש בזה הרבה דיונים, אבל בהלכה אנחנו משאירים - מסיבות יותר או פחות טובות - קשר עם החומר הפשוט. השאלה ההלכתית האם אפשר היה להדפיס ספר תורה על נייר או פלסטיק זו שאלה הלכתית. פתרונה המעשי, הוא שבכמעט כל מסמך חשוב אנחנו חוזרים לעולם הגולמי: הקלף מייצור חי, והכתב בדיו, בידיים שלי. היה כל כך קל לעשות את זה עם מחשב במדפסת לייזר, אבל בדברים הללו ואחרים אנו מתקשרים אל העולם הגשמי. אפשר לדון בקשר הזה של המצווה החומרית-הגשמית מהרבה צדדים. בשבת נגזר עלינו כל מיני דברים, שבין השאר מחברים אותנו שוב לא רק אל השבתיות והקדושה, אלא לעולם החומרי הפשוט. יש אנשים רבים שזה

היום היחידי שבו הם הולכים ברגל! זה מגע מחודש; בשבת אני חוזר למציאות הזו.

היום של ט"ו בשבט, שצמח לסדר ט"ו בשבט; וסדר ברכת האילנות - יש ברכה קצרה בסידורים, שנוצרו סביבה סדרים

לנצח"). זה מאבק מתחזק בין ה'טכני' לבין החיים הזורמים בגולמיותם. ט"ו בשבט זו ההתחברות שוב אל העולם הזה: הפירות, הסדר, העניינים השונים - אלו הם אופנים שבהם אדם, שהוא כמעט יצור מופשט, חוזר לחיבור עם הטבע.

באמירה כללית, נראה שהקב"ה כתב שני ספרים: ספר הכתוב במילים, שהוא ספר התורה. אבל יש ספר אחר: כל מה שנמצא סביבנו. שני אלה מתייחסים זה לזה - ומפעם לפעם יש נקודות בזמן שאני פותח את ספר החיים ובונה מערכת יחסים חדשה לחיים הללו, לחומר הזה. אני יודע מה כתוב בחומש וברש"י. ומה כתב העץ? מה כתוב בעלי העץ, בשורשיו, בענפיו? זה סוג אחר של כתיבה, ולפעמים שניהם נפגשים זה עם זה - כמו בט"ו בשבט.

ט"ו בשבט מתחיל כעניין לגמרי טכני ומופשט ולא ממשי. אך זה כמו שני גלים: אחד רוחני ומופשט מלמעלה; ואחד: תהייה שעולה מלמטה - הרבה פחות מובנת, לא אינטלקטואלית, אך עם כמות אדירה של כוח - וכשהם מתחברים אנו הופכים שוב להיות בני אדם.

**ט"ו בשבט זו
ההתחברות שוב אל
העולם הזה: הפירות,
הסדר, העניינים
השונים - אלו הם
אופנים שבהם אדם,
שהוא כמעט יצור
מופשט, חוזר לחיבור
עם הטבע.**

שלמים - הם חיבור מחודש של היהודי, שעולמו יותר ויותר מופשט ופחות קשור לעולם הזה ולסוג האחר של החיים, ופתאום יש ימים ודברים שבהם הוא חוזר ומתחבר לחיים הגולמיים. לשופר העשוי מקרן פשוטה, אפילו שאפשר היה מפלסטיק; או ללולב (אין "אתרוג

ר"ב עבט

רבי מנחם מנדל מקוצה

”

אני מדבר על הדבר הזה: על קשר אמת, קשר יסוד, קשר שהוא כמו שכתוב על אמת: שפת אמת תיכון לעד. זה דבר שאני יכול לבנות עליו. כל מה שאני מדבר פה על עבודת ה', שצריך לעסוק בתורה ובעבודה, זה העניין של העבודה - העבודה היא לחתור פנימה, לתוך הקישקאות.

אני מדבר על הדברים שנמצאים בבני מעיים. אמר את זה פעם חסיד קוצק לחסיד חב"ד: הרב'ה שלכם אומר תורה בשמיים - הרב'ה שלנו אומר תורה בפופיק. תדעו לכם, תורה בשמיים זה דבר גדול וצריך ללמוד את זה, ואני בעד שישבו אנשים וילמדו גם דברי חסידות, מפני שלפחות יהיה בראש משהו יפה, וזה טוב שיש בראש דבר כזה, כי קש וגבבה וזבל ומוץ יש שם בין כה וכה...

מה שאני אומר: עבודת ה' זה לעבוד כדי להגיע לדבר אחד - להתייחסות. כדי להגיע ולהתייחס לקדוש ברוך הוא ברצינות. זו עבודה, זה 'לעבדך באמת'. עבודה זה כשאני מגיע לדבר שאפשר אולי להגיע אליו כשלמדתי בגן, אבל לאחר מכן זה מתקלקל, ואחרי זה שוכחים, אז אחר כך צריכים להגיע לזמן שבו נזכרים... עכשיו זה הזמן הנכון להיזכר בזה.

'לעבדך באמת' במובן של 'אמרתי אני אל לבי'. יש דברים אחדים שהם באמת חשובים מצדי, יש הדבר הזה שהוא חשוב באמת - וזה לא בגלל הבריות, ולא בגלל המשפחה, ולא בגלל הפחדנות, ולא בגלל החששנות, ולא בגלל זה שאני לא יכול לעבור את הפסים - אלא אני באמת רוצה, אני באמת רוצה לעבדך באמת.

לחיים!

(התוועדות כ"ד טבת תשס"ה)

“

הרבי מקוצק אמת המידה מתוך התוועדות כ"ב שבט יום ההסתלקות של הרבי מקוצק

ישבו ולמדו הרבה, ובתקופה מסוימת חלק גדול מהרבנים החשובים ביותר בפולין היו מבית המדרש הזה - אלא שהיהודי הקדוש וממשיכו ראו את החסידות שהייתה לפניהם - על כל הגוונים, הצורות, הפארות והפרחים שלה - וניסו לוותר על כל מה שאינו התמצית. לכן גם ויתרו על כל מיני מנהגים ונוסח. הקישוטים וההתייפופיות האלה אינם העיקר. לפני הכול צריך להתעסק בעיקר ובתמצית של החסידות ואולי לאחר מכן יגיעו דברים נוספים. ובנוגע לעיקר, לגופם של דברים, שם צריך לשאול: עד כמה הדבר נכון? כמה ממנו הוא אמת?

חסיד אחד הסביר: "המשכילים מצליחים כל כך ואילו החסידים הולכים ומִדְלָדלים מפני שהמשכילים עושים את השקר שלהם באמת, ואילו אנחנו, החסידים, עושים את האמת שלנו בשקר". בקוצק רצו לעשות שיהיה "אַמֶּת נֶכֶן הַדְּבָר" - גם אמת וגם נכון.

ההתמקדות המוחלטת בנקודת האמת הביאה לקוצק, אולי באופן מוזר, אנשים מסוגים שונים. חלקם היו למדנים

שמעתי שהניגון 'פליאה דעת ממני', ששרנו עכשיו, קשור לקוצק. אינני יודע אם זה נכון. גם אם יש בידינו ניגונים מקוצק, הם מעטים מאוד. בקוצק הייתה גנינה ושירה, אבל זה לא היה עניין גדול. יש סיפור מפורסם, שבעל התפילה המפורסם של קוצק בא לספר לרבי שנשרף לו הבית. הרבי אמר לו: "אתה יודע מדוע נשרף הבית שלך? משום שבתפילת ראש השנה הארכת ב'מי באש'" (בגור, גם כיום, כשמגיעים לקטע הזה בפיוט 'ונתנה תוקף', אומרים אותו במהירות עצומה, כמו שקוראים את עשרת בני המן).

זו אינה נקודה צדדית. העובדה שהניגון לא היה עניין מרכזי בקוצק קשור לעצם עניינה של קוצק. קוצק היא דור שלישי למהלך שהתחיל אצל 'היהודי הקדוש' בפשיסחה, והמשיך אצל ר' שמחה בונים מפשיסחה; ועל כל אחד מהם היו תרעומות ומחלוקות הגונות. בתמצית הדברים, 'היהודי הקדוש', שהיה תלמיד וכפוף ליחזקה מלובלין, פנה לכיוון אחר מרבו. זה לא היה בהכרח כיוון יותר אינטלקטואלי - אף על פי שרבים שם

ואביו העיד עליו: "על הבן שלי אפשר לומר שהוא א קוצקער", היה מסתובב בבית המדרש שעות, וטליתו על כתפו, עד שהיה מגיע להתפלל. אבל היו שם גם יהודים שונים בתכלית, כמו הרב של גוסטינין, ר' יחיאל מאיר, שהיה מכונה 'בעל התהלים'. הוא היה מתפלל תפילה בזמנה כמו שנפסק בהלכה, והעצה הקבועה שלו הייתה לומר תהלים. גם כשהוא נעשה רבי לחסידים, זה נותר המרשם הקבוע שלו. הוא אמר פעם: "כשאני מדבר עם יהודים פשוטים ואומר להם לומר עשרה פרקי תהלים, הם עושים את זה מייד. כשאני אומר כך לחסיד, הוא מתחיל מיד להתחכם: 'אינני יודע איך להגיד תהלים. אני צריך לדעת באיזו בחינה להגיד'. מה אפשר לעשות באדם כזה?" גם הוא היה בקוצק, והתייחסו אליו בכבוד גדול מפני שבקוצק לא שאלו אם פלוני מאריך בתפילה או מקצר בה, מתפלל מוקדם או מאוחר, אם הוא שר תוך כדי תפילתו או לא. השאלה הייתה אחת: האם הוא מתכוון באמת למה שהוא עושה ולמה שהוא אומר? אם כן - הוא משלנו. אם לא - לשום דבר אין ערך.

היו בקוצק כאלה שהיו מדקדקים במצוות למהדרין, וכאלה שלא ממש החשיבו כל מיני פרטים. חלקם היו מגומסים ומיושבים בדעת עם הבריות, ואחרים פראי אדם מפורסמים. וכל זה לא היה חשוב. חשוב היה אם האדם הולך בדרך אמת או לא, וכל מה שמעבר לזה - אינו מן החשבון. כל מה שעושים

ותלמידי חכמים שנחשבו ממש לגדולי הדור, ואחדים מהם היו רבני הקהילות הגדולות ביותר בפולין. היו בהם יחסנים, היו עשירים, והיו גם אחרים, אבל הצד המשותף לכולם היה השאיפה לעשות את הדברים באמת. אם דבר מה הוא אמת, אין צורך להתייחס למה שאחרים

מספרים שבנו ש

חידושי הרי"ם שהיה

חסיד קוצק מאוד

מובהק ובוֹלֵט ואביו

העיד עליו: "על הבן

שלי אפשר לומר

שהוא א קוצקער", היה

מסתובב בבית המדרש

שעות, וטליתו על

כתפו, עד שהתפלל.

חושבים ולהתחשב בדעתם.

חסידי קוצק היו ידועים בהכנותיהם לתפילה; הם היו עומדים ומתכוננים לתפילה שעתיים, שלוש וגם ארבע שעות. מספרים שבנו של חידושי הרי"ם, שהיה חסיד קוצק מאוד מובהק ובוֹלֵט

- הדברים הגדולים או הקטנים, התפילה, קריאת שמע, תקיעת השופר או נתינת הצדקה; הדיבור, העבודה, המחשבה - האם הם נעשים באמת או למראית עין? מי שעושה למראית עין אינו רצוי בקוצק, שיתכבד ויעזוב לפני שיזרקו אותו בכוח. ומי שעושה באמת, לא חשוב באיזה אופן, מתקבל ברצון.

החתן של הרבי מקוצק, שנעשה אחר כך לרבי מסוכצ'וב, היה ילד פלא, עילוי גדול. עוד לפני שהוא נכנס לחופה, יכול היה להיחשב אחד מגדולי הרבנים. הוא כתב שכאשר היה נער ונעשה חתן אצל הרבי, הרבי לימד אותו מהו לימוד אמיתי. כיצד נפטרים מסברות השווא וההבל, ואיך זורקים את כל הדברים הלא מדויקים. בקוצק חתרו אל האמת לאמיתה בתפילה, בתורה, בעבודה ובשאר מעשים.

אדם נוסף שכתב על האמת, שהיה דומה ולא דומה לרבי מקוצק, היה הרמב"ם. בתחילת 'משנה תורה' הוא מנסה להגדיר מה הוא הקדוש ברוך הוא והוא כותב שהוא המצוי הראשון ש"אין אמיתתו כאמיתת אחד מהם", כלומר כאמיתתו של אחד מהברואים; שכל הדברים לגביו הם שקר, והוא עצמו האמת, האמת היחידה. זה לא הנוסח של קוצק, אבל הוא לא פחות קיצוני ולא פחות תובעני. הוא מנסה להגיע עד לשורשים, לכך שהקדוש ברוך הוא הוא האמת, ואין שום דבר אמת אחר. זהו ההסבר של הפסוק "וְהָאֱלֹהִים אֶמֶת". אין כאן רק נקודת

ייחוס אל הבורא והמחולל והמפרנס והמרחם, אלא אמירה שהוא הנקודה היחידה שקיימת, נקודת המוחלט שנמצאת בתוך העולם המפוזר המפורד, המלא ניגודים וסתירות. בתוך העולם הזה יש רק דבר אחד שנמצא בכל

ההסבר של הפסוק "וְהָאֱלֹהִים אֶמֶת". אין כאן רק נקודת ייחוס אל הבורא והמחולל והמפרנס והמרחם, אלא אמירה שהוא הנקודה היחידה שקיימת

המצבים, שנכון בכל הטרנספורמציות.

לאמת יש הגדרות מסוגים שונים. הרבו לעסוק בהן פילוסופים מקצועיים ושאנים מקצועיים. הגדרת האמת שהגדיר הרמב"ם היא מה שעומד כיתד בל תימוט. הגדרה אחרת, שנמצאת בספר תהלים, היא "אֶמֶת צִדְקוֹ יִחְזְדוּ" - יש אמת כאשר הגוונים והסוגים השונים

מוצאים דבר שהוא אמת). מי שמחפש את האמת בכל דבר - בין אם הוא עושה מצווה באמת, או שהוא עובר עבירה באמת - מתאמץ מאוד, בניסיון כמעט נואש, לא לעקם את הדבר, לא לסלף אותו ולא לזוז ממנו. אפשר שהמאמץ להגיע לנקודה הנכונה והמדויקת הזו ידרוש זמן רב מאוד. ההכנות האלה אינן נעשות בשביל להגיע לתובנה מסוימת או לסברה מסוימת - המאמץ הוא להגיע לדבר או לרגע שאוכל לומר: "זהו! זה הדבר! זה נכון! ככה זה וזהו". בשביל להגיע לרגע הזה, לומר את המשפט המדויק או לעשות את הדבר המדויק, צריכים לשבת שעות וימים וחודשים.

אחד מאלה שנסעו אל הרבי מקוצק היה ר' לייבל איגר, נכדו של ר' עקיבא איגר. סביב הנסיעה שלו הייתה שערורייה של ממש: אבא של ר' לייבל היה מתנגד תקיף, ובנו התחיל לנסוע לקוצק. מילא, קורה למשפחה שמישהו מילדיה נעשה חסיד, אבל חסיד קוצק - השאור שבעיסה! פעם ניסה מישהו לנחם את האב ואמר לו: "אתה הרי מכיר את הבן שלך. כבר כשהוא היה ילד, ראינו שהוא לא רגיל. היו כאן שלוש אפשרויות: או שהיה משתגע, או שהיה נעשה כומר, או חסיד. תתנחם בזה שנעשה חסיד". על כל פנים, ר' לייבל שאל פעם את רבו: "מה אומר לסבי כשישאל אותי כיצד אנחנו מתפללים באיחור זמן כזה?" הרבי השיב שיאמר שאנחנו הולכים על פי פסק הרמב"ם, שכאשר שוכרים פועל לחטוב עצים, והוא מבלה חצי יום בהשחזת הגרזן, הוא

משתלבים יחד בהרמוניה. דרך אחרת להגדיר אמת שמעתי בשם פילוסוף אחד, שאמר: האמת מופיעה כאשר רואים משהו ואומרים "אה!" - וזו הגדרה של אדם שדן וחשב על הסוגיה הזו לא מעט שנים. בקוצק שאלו כיצד להגיע למעשה אחד או למילת תפילה אחת שיהיו אמת לאמיתתה; שהרי אם זו אינה אמת, כיצד אני עומד ומשקר לפני הקדוש ברוך הוא? הרי זו בושה גדולה וחרפה שאין כדוגמתה.

בקוצק היו לומדים את ספרי המהר"ל מפראג. הרבי מקוצק הסביר פעם מדוע המהר"ל מאריך כל כך בכתיבה; הרי הסגנון שלו מרגיש קשה לכל מי שלומד אותו. הוא הסביר שהמהר"ל לא כתב נוסח אחד מסורבל אלא כתב את דבריו בכמה ניסוחים, כך שהוא מבטא את אותו הדבר בחמש ושש צורות שונות, מפני שהוא רצה להגיע ל'ביטוי האמיתי'. הוא אינו מסתבך בדבריו מפני שמחשבתו הייתה מסובכת, אלא מפני שהוא רצה לבטא את הדברים באופן המדויק והאמיתי ביותר.

כדי שאדם יוכל לומר דבר אחד של אמת, נדרשת עבודה פנימית קשה ביותר, עבודה שונה ממה שהיה מצוי במקומות אחרים (למשל, מספרים שאצל הרבי מברשד היו מקפידים בתכלית ההקפדה שלא להוציא מהפה דבר שאינו מדויק; כלומר עסקו הרבה במה שאינו אמת, בשאלה כיצד לבער את השקר. בניגוד לזה, בקוצק הקדישו הרבה לשאלה כיצד

אולי אפילו שעה לא תספיק לו בשביל לחזור לענייני העולם הזה.

אחד הסיפורים המפורסמים של חכמי שיטת הַזֵּן הוא על קיסר יפן שערך תחרות מי יצייר תרנגול באופן הטוב ביותר. הכול באו, ישבו, עמלו, ציירו ושיפצו, והגיע גם חכם זן שניגש לעניין ותוך שתי דקות צייר משהו שהכול הסכימו שהוא הטוב ביותר. הקיסר שאל אותו מדוע הוא לא השקיע יותר זמן בציור. הרי אם זה מה שיצא לאחר שתי דקות, לאחר עבודה ממושכת יותר היה יכול לצאת ציור מושלם! הוא השיב: "כבר שנתיים אני מצייר את הציור הזה במחשבה, משכלל אותו יותר ויותר. עכשיו רק הוצאתי אותו לפועל". זוהי הנקודה של קוצק.

גם בתנועת החסידות בכללה, מאחורי כל התיאורים היפים והרומנטיקה, עמד החיפוש אחר האמת בתורה ובעבודה של כל אדם, גם אם באופן פחות חריף. לכן החסידות הייתה מוכנה לקבל את האיש הפשוט שאומר אמת: את האדם שצועק: "אוי וויי" ואת הילד שצועק: "קוקוריקו" בתוך התפילה - מפני שהצעקות האלה הן אמת. במובן הזה קוצק נעה על אותו ציר שהחסידות ניסתה ללכת בו מההתחלה - כיצד אפשר למצוא את האמת? ואם אשתמש בלשונו של קאנט: בקשת 'הדבר כשלעצמו'.

אספר עוד סיפור שקשור לעניין: בזמנם של ראשוני החסידים היו לעיתים תופסים אותם ומכים אותם מכוח רצח ממש. פעם תפסו גם את הרבי מקרלין. הרבי

מקבל שכר על כל יום העבודה. זה מה שאנחנו עושים - משחזרים את הגרזן עד שהוא יוכל לחתוך כהוגן.

החיפוש אחר התמצית איננו פשוט. קני המידה אינם ברורים, והם גם צריכים ליטוש חוזר - כמו ליטוש הגרזן. מנגד, אחרי שיושבים ארבע שעות, משייפים את הגרזן ומתכוננים לתפילה, התפילה עצמה יכולה להיות בתכלית הדיוק ובתכלית הקיצור. על הרבי מקוצק סיפרו שהוא היה מתפלל בקיצור יחסי, בקצב די זהה לשאר הציבור, והתפילה שלו הייתה דוממת מאוד. התפילה של תלמידו הגדול, חידושי הרי"ם, הייתה סוערת ואקסטטית מאוד ובאריכות גדולה, אבל התפילה של הרבי הייתה שקטה וקצרה. אבל עוד סיפרו, ששעה ארוכה לאחר התפילה הרבי מקוצק היה צריך להתאמץ על מנת לזהות את האנשים סביבו; בזמן שהוא היה מתפלל, הוא באמת היה הולך לעולם אחר.

במשנה כתוב שחסידי הראשונים היו שוהים שעה אחת לפני התפילה. זה מובן - הם מתכוננים. אבל בברייתא כתוב שהיו שוהים גם שעה אחרי התפילה. למה השהייה הזאת נצרכת? מפני שאדם שהתפלל שעה אחת כמו שצריך, זקוק לזמן עד שהוא יוכל לחזור לעולם הזה. לא מגיעים לתפילה כזאת בצעקות או בבכיות. תפילה כזאת מתרחשת כאשר האדם המתפלל לא עומד רק לפני העמוד אלא לפני הקדוש ברוך הוא. ומי שעומד באמת לפני הקדוש ברוך הוא,

לפעמים היה עומד וגמרא כבדה בידיו, רגלו האחת על איזו אבן והרגל השנייה על הרצפה, ובמשך עשר או שתיים עשרה שעות עומד ולומד בלי לעשות שום דבר אחר. בכמה מן החידושים שלו יש עמקות גדולה אף על פי שהם נמסרו בתכלית הקיצור והתמצית. למשל, הוא שאל מדוע כאשר טמא נוגע בטהור, הטהור נטמא והטמא לא נטהר. זו באמת שאלה גדולה. הוא ענה: "מפני שהטהור אף פעם אינו נוגע בטמא". זה לא ווארט של סעודה שלישית. זהו עולם שלם של מחשבה שנועץ במשפט אחד, ועכשיו צריך לשבת ולחשוב עליו יום, יומיים או שלושה כדי להבין אותו במלואו.

התמציתיות הזו לא נועדה לבלבל את האויב, על מנת שלא יבינו. עניינה של התמציתיות הוא בזה שלוקחים דבר, מלטשים אותו ומשפצים אותו, עד שהוא אינו צריך להיכתב כספר בחמישה עשר עמודי פוליו; אפשר לומר אותו במשפט אחד. בשביל לומר את הדברים במשפט אחד צריך הרבה יותר מחשבה וזמן מאשר לכתוב אותם במחברת שלמה. הנוסח הזה הוא חלק מרכזי מהעניין של קוצק. במובן מסוים התמציתיות החריפה הזאת הגיעה אצל הרבי מקוצק לשיא הקיצוניות, אך גם המשיכה אצל ממשיכי דרכו, כולל חלק מצאצאיו.

התביעה הזו והנוסח הזה הוא עניינה של קוצק, וברור שהם קשורים בין היתר לאישיות של הרבי עצמו. כשרבי שמחה בונים מפשיסחה נפטר, מלבד

מקרלין עצמו לא היה כלל נעבעך, מסכן וחלוש. סיפרו עליו סיפורים מפחידים למדי. היו מספרים שאיש לא העז לומר לו: "לא". הוא היה מגיע לקהילה ואומר ליהודים: "עכשיו שנו את תקנות הקהילה באופן הבא", והיה מכתוב להם בדיוק את התקנות החדשות. אלו אינן רק מסורות של חסידים; אחד מאלה שסיפרו דברים כאלה היה שלמה מימון, שאולי לא היה צדיק גדול, אבל מכיוון שהוא לא היה שייך לא לעולם של החסידים ולא לעולם של המתנגדים, יש להניח שאם הוא סיפר על החסידים סיפור כזה - כולו אמת. בזיכרונותיו הוא כותב שפעם מישהו ניסה להתווכח עם הרבי מקרלין. הרבי נתן בו עיניו, והוא פשוט מת מפחד. על כל פנים, אחרי שתפסו אותו מתנגדים והיכו אותו כהוגן, הוא אמר: "כל המכות לא היו עניין רציני מאוד. הם לא באמת התכוונו לזה. אבל היה אדם שצבט אותי, והרגשתי שהוא עושה את זה באמת".

הרבי מקוצק העמיד את החסידות כך שלשום דבר של שקר לא יהיה בה מקום. העיקרון הזה לא קשור לשאלה מה עושים בפועל - בסופו של דבר אפשר גם לאכול שיריים, אפשר גם לנגן ולרקוד, ואפשר לעשות את יתר הדברים ששאר החסידים עושים - ובתנאי שזה יהיה באמת. וזהו עול כבד, עול כבד מאוד.

יש בידינו כמה חידושי תורה של הרבי מקוצק. הוא נחשב לאחד מגדולי הלמדנים, שגם מתנגדיו היו אומרים שהוא 'תוקע עצמו לדבר הלכה'.

יודע שמול הדבר הזה אני לא יכול להגיד לא.

נוהגים לומר שלרבי מקוצק היו נטיות קיצוניות, אבל האמת היא שהקיצוניות שלו לא הייתה פשוטה או פשטנית. ראשית, הוא הבין הרבה בענייני העולם הזה, וביחס לשאלות מסוימות הוא היה נינוח הרבה יותר מצדיקים שנחשבים פחות קיצוניים ממנו. כאשר הממשלה הרוסית גזרה שהיהודים ישנו את המלבושים שלהם, ובמקום הלבוש היהודי הישן ילבשו בגדים אירופאיים, רוסיים, התיישבו כמה מגדולי הדור, ביניהם גם חידושי הרי"ם, והחליטו שהגזרה על שינוי הבגדים היא בגדר של 'ערקתא דמסאנא', ויש למסור עליה את הנפש מדין "ייהרג ואל יעבור". הם פרסמו את דעתם ברבים. כשבאו וסיפרו את זה לרבי מקוצק, הוא אמר: "אינני יודע מה הם רוצים. גם אני יודע לקרוא סעיפים קטנים בפוסקים. מאין בא אליהם הרעיון שזה 'ייהרג ואל יעבור'? חבל. במקום ללחוץ על היהודים ולגרורם שיביאו את המשיח, הם גוזרים גזרה של 'ייהרג ואל יעבור'."

פעם באו אל אחד מחסידיו, שהיה רב של עיירה, ועשו לו מין מבחן: הציגו לפני שאלה בהלכה שהמציאו, וכשהוא לא השיב כהוגן רצו להעביר אותו מתפקידו. הרבי מקוצק קרא לכל רבני הקהילות שהיו כפופים לו - כמה עשרות רבנים גדולים בוודאי - ושאל: "האם אתם יודעים את כל מה שפוסק הלכה צריך לדעת?!"

בנו היו שני מועמדים עיקריים למלא את מקומו: הרבי מקוצק ור' יצחק מאיר, הרבי הראשון מגור, שהיה צעיר יותר - וגם מילא אחר כך את מקומו של הרבי מקוצק. גם הרי"ם היה מלא בתורה, בחכמה, ביראה ובעבודה. רגילים לכנות בחורים או אברכים צעירים 'העילוי העילוי מעיר פלונית' - 'העילוי מרוג'וב', 'העילוי מלובלין' וכדומה; לרי"ם קראו 'העילוי מפולניה' משום שבגיל צעיר ביותר הוא היה האדם הבולט ביותר בכל האזור. לאחר כל הדיונים בשאלה מי ינהיג את העדה, נשאלו רק שניהם. חידושי הרי"ם מספר שהרבי מקוצק אמר לו: "זה נופל עכשיו בין שנינו - אני או אתה", וחידושי הרי"ם השיב לו: "אתה". שנים רבות הרי"ם הכניע את עצמו לפני הרבי מקוצק, אף שהוא היה מאוד מקורב אליו. לאחר זמן שאלו אותו תלמידיו: "הרי כבר אז אתה היית מגדולי הדור בתורה וביראה, נשוא פנים ומכובד, וחוצ' מזה, הרי אתה לא היית מעורר את כל המהומות שקוצק של ר' מנחם מנדל עוררה; מדוע אם כן היה לך ברור שלא אתה צריך לעמוד בראש?" והוא השיב: "ראיתי לפניי עמוד אש, וכופפתי את עצמי בפניו". הרבי מקוצק היה עמוד אש, והרבי מגור נהג בבחינת משה רבנו, שכאשר ראה את מידת 'אמת' במעמד שלוש עשרה המידות, הוא נפל על פניו והשתחוה. חידושי הרי"ם פשוט ראה נקודה של אמת נקייה ואמר: "בפני זה, אדם אינו יכול לעמוד". תארו לעצמכם עמוד קטן של אמת מזוקקת, עמוד קטן של חשמל במתח של מיליון וולט. אני

דואג לאמת, הוא אינו מוטרד משאלת הפופולריות שלו. הוא אינו פועל כך מפני שהוא רוצה להיות לא־פופולרי, או מפני שהוא רוצה שידברו עליו ברחובות, אלא מפני שהוא חושב שזו האמת, וכל השאר - אם תומכים בו או לא תומכים בו, אם עומדים לימינו או לא - אינו מעלה ואינו מוריד. הוא לא היה דמות קיצונית במהות, אלא הלך אל המקום שהוא חשב שצריך ללכת אליו עד הנקודה שבה - 'זה היה זה'; ואם היה צריך ללכת עד הסוף - הלך עד הסוף וגם מעבר לו.

זה מה שעומד גם מאחורי הצד המפחיד באישיות של הרבי מקוצק. אצל הרבי מקוצק הייתה אימה נוראה. פשוט פחדו ממנו. סיפר אחד החסידים שבבילילה אחד הרבי יצא מדלת החדר שהיה מסתגר בו, ושאל אותו: "האם ר' פלוני היה נוהג לנסוע אלינו לקוצק כחסיד?" אותו חסיד השיב שכן. הרבי אמר תודה וסגר את הדלת, והחסיד - התעלף על המפתן. כאשר הוא התחתן בפעם השנייה, שזה סיפור בפני עצמו, הוא נכנס לחדר אל אישתו - והיא התעלפה. אין בזה תימה, אם החסידים הגדולים שלו היו מתעלפים, בוודאי האישה הזו, בחורה צעירה, תתעלף.

לפעמים האנשים שבאו אליו היו יושבים שבועות ומחים בשביל לראות אותו. סיפרו שפעם אחת לביל הסדר הוא יצא פתאום אל בית המדרש וצעק: "צאו מכאן, שקצים!" כל מי שהיו שם פשוט קפצו מהחלונות. מרוב אימה ויראה.

הוא ערך לפנייהם רשימה הגונה ופירט באוזניהם ש"ס ופוסקים כאלה וכאלה. ואז הוא אמר להם: "את כל זה אתם אינכם יודעים. אם כך איך אתם פוסקים הלכה?! אלא שכאשר אדם בא לשאול שאלה, זכותו של השואל וזכותו של הנשאל יחד מביאות לכך שהפסק יהיה דין אמת. מכיוון שכאן השאלה הייתה מדומה, לא הייתה בה זכות השואל, ולכן אותו רב לא הצליח להשיב."

**הרבי מקוצק לא היה
קיצוני בשביל להיות
קיצוני; הוא היה קיצוני
מפני שהוא חשב שכך
אפשר להגיע אל
האמת...**

המחשבה הגורפת שהרבי מקוצק היה תמיד קיצוני ואף פעם לא התחשב - לא בבריות, לא בחשבונותיהם ולא בייסוריהם - איננה נכונה. הרבי מקוצק לא היה קיצוני בשביל להיות קיצוני; הוא היה קיצוני מפני שהוא חשב שכך אפשר להגיע אל האמת. ואכן, כאשר אדם

לאחר מכן הוא שאל היכן כולם, וכשאמרו לו שהוא צעק עליהם והם ברחו, הוא ענה: "לא אליהם התכוונתי. התכוונתי לדברים אחרים..."

גם הנוסח הזה וההנהגה הזו לא נבעה מעניין עקרוני, אלא מהבחירה הקשה והמסובכת לחפש את האמת ולהגיע אליה. ועד איפה? עד הסוף.

זה היה האיש. ומה נשאר ממנו?

נשאר ספורים - סיפורי לכם את הסיפורים הגדולים יחסית. בסך הכול לא מספרים עליו הרבה סיפורי מעשיות. הוא זלזל מאוד בסיפורי מופתים. מקובל לומר בשמו: "אותות ומופתים - באדמת בני חם". מופתים ועניינים אחרים כיוצא בהם אינם אלא קישוטים. מספרים שיהודי אחד סיפר בהתרגשות שהוא זכה לראות את השולחן של הבעש"ט. שאל אותו אחד החסידים: "מה אתה מתרגש? אתה יודע מתי היה חי הבעש"ט? זה בסך הכול שולחן בן מאה שנה. אצל הרבי שלנו אנחנו לומדים איך ועל מה העולם קיים, והעולם קיים הרבה יותר שנים"

לגבי דרושים ותורות - יש בידינו כמה וכמה דברים שהרבי מקוצק אמר. הספר המעניין 'אמת ואמונה' כולל אמרות ושמעות של הרבי מקוצק שכתב אחד מחסידי גור הזקנים. הוא ניסה, עד כמה שהיה יכול, לברר את טיבן. בספר הזה יש כך וכך עמודים של דברים שקרוב לוודאי שהוא אמר, אבל אי אפשר לבנות מהם בניין.

מהדברים של הרבי מקוצק אי אפשר לבנות בניין, אבל הרבי מקוצק החזיק את אמת הבניין, את קנה המידה. וקנה המידה הזה לבדיקה ולחיפוש של האמת המוחלטת נמצא תמיד ברקע; בין אם אתה נעשה חסיד או מתנגד, חב"דניק, ברסלבר או כל דבר אחר, השאלה תמיד תהיה כמה מזה הוא אמת. לא יוצאים ידי חובה בלבישת בגדים חסידיים וכיוצא בזה. אומרים בשם תלמידו, חידושי הרי"ם: "כאשר הס"מ (כינוי לשטן) גונב לאדם את נקודת האמת שלו, הוא משאיר אצלו את כל השטויות: הגארטל, השטריימל - אלה כבר לא ישנו". אמנם הביטוי הזה עשוי להעליב מאוד, אבל זהו דבר אמת.

שאלת האמת יכולה להתעורר בכל הקשר, גם בין אדם לחברו: פלוני אינו חבר כאח לי ואיננו רעי אשר כנפשי, אבל אם בחברות בינו יש נקודה של אמת, הקשר הוא קשר אמיתי.

כולנו נמצאים במקום כלשהו בעולם - בעולם המעשה או המחשבה, בעולם העסקים או בכל עולם אחר. בכל המקומות הללו תישאר השאלה איפה היא נקודת האמת. לפעמים אני יכול לדעת ולהכיר בעצמי שלא הגעתי אל הנקודה הזו, אבל אני לא מפסיק לחפש בכל דרך שהיא.

המסר של הרבי מקוצק עדיין חי וקיים למרות הזמן שחלף ואף על פי שדבריו קצרים, וחלקם אינם מובנים וסתומים. בכל זאת אפשר לשמוע מהם את

לתוכה - זה מה שאנחנו מחפשים; אחר כך ממילא גם ניכנס פנימה. לכן אנחנו מנסים לדבר עליה ומקווים שאיכשהו היא גם תדבק בנו, ואם היא לא תדבק - שלפחות תציק לנו. שבוקר אחד אקום, עייף, מיוגע, מנומנם, טרוט עיניים, ואחשוב: "אז מה אני באמת?" מחשבה כזו היא התחלה של גאולה. ואז כל זה כבר כדאי.

כל הדברים שאמר הרבי מקוצק הם בבחינת מעט המחזיק את המרובה, או אם להשתמש בהגדרה קצת יותר נכונה, הדיבורים הללו הם בבחינת "זָרַע אֶמֶת" - דבר שצריך לחשוב עליו עוד ועוד עד שיוציא פירות ופירי פירות. בסופו של חשבון הרבי מקוצק זרע זרעים קטנים בכל מקום שהיה יכול בעולם. האמרות שלו הן בבחינת זרע שממנו יכול לצמוח עץ שלם. אדם צריך לקחת מזרעי האמת האלה מה שאפשר לקחת, עד שהוא ידע שגם אם ילך באשר ילך - בסוף משהו יצמח מהם.

לחיים לחיים!

תביעתו. הרבי מקוצק אינו מורה להאריך בתפילה או להתבונן בדברים אלו או אחרים. הוא דורש דרישה אחת - שתהיה בדברים נקודת האמת. כשאדם דורש דרשה, כותב ספר, משוחח עם אנשים או עושה כל דבר אחר - מה בתוך כל זה קיים? במה יש ממשות?

בתקיעות של ראש השנה עושים כל מיני דברים כדי לבלבל את השטן. מה פשר הדבר? האם הוא כל כך שוטה? הרי הוא כבר ותיק ורגיל, איך הוא עדיין מתבלבל? אני חושב שזהו הציור שמעורר אצלו את החשש: הנה מגיע יום הדין הגדול, כל העולם מתפרק וחוזר לראשיתו, ופתאום נשמעת תקיעת השופר. ובכל רבבות תקיעות השופר האלה, יש בכל אחת אולי חוט אחד, חוט השערה, גרעין אחד, מיליגרם אחד, שהוא אמת לאמיתה. והגרעין הקטן הזה, הוא שמשגע אותו. השטן בקי בשקר. הוא יודע היטב להבחין על מה חשב התוקע הזה, ועל מה חשב התוקע ההוא וכך הלאה - ובתוך כל המכלול הזה הוא מזהה נקודת אמת. וכשהוא מבין אותה, הוא נבהל. את הנקודה הזעירה הזו אנחנו מבקשים.

זה מעין "והיא שעמדה"; מהי באמת הנקודה הנקייה, שהיא זו שעמדה לאבותינו ולנו? אחרי כל הדברים הרציניים והלא רציניים, החשובים והפחות חשובים, הפנימיים ושאינם פנימיים, אנחנו מחפשים רק את "שֵׁפֶת אֶמֶת", שהיא "תִּכּוֹן לְעַד". להגיע אל השפה, אל קצה האמת - אפילו לא

הבוחר בשירי זמרה

מתוך ספר התפילה

אמנם גם בעולם המעשה יש בוודאי צדדים, שאינם בהכרח חיצוניים-אובייקטיביים, המשפיעים על ההערכה הכללית של המעשה. יש, למשל, משמעות לכוונת הדברים: לשם מה נעשה מעשה מסוים? מה הייתה כוונתו של העושה? מה היה רצונו? ויש הבדל גדול בין מעשים הנעשים מתוך כוונה טובה, מתוך כוונת זדון או בלא כל כוונה כלל; וכמובן בכל מה שנוגע למצוות ולמעשים טובים ההערכה הכוללת בוודאי מביאה בחשבון את מה שבלבו של אדם.

התפילה, לעומת זאת, היא תחום שונה לחלוטין. בכל אופן שמבינים אותה הרי היא עבודה שבלב, ולפיכך מה יש לאמוד ולהעריך אותה על פי מה שמתרחש בלב, ולא לפי המופע החיצוני שלה. ואולם במסגרת הפורמלית של התפילה יש הרבה מאוד צדדים מעשיים. אכן, סידור התפילה, וההלכות וההוראות לגבי הדברים שצריך לומר בתפילה, מתי יש לומר אותם, דיוקים בדרך השמעתם וכל כיוצא באלה עושים את התפילה, מן הצד הזה שלה, למצווה כשאר המצוות

ברכת ישתבח מסתיימת במילים "הבוחר בשירי זמרה" וגו'. הרבי מקוצק היה מפרש "שירי" במשמעות של "שִׁיר", היינו: שירים, שאריות. ובמילים אחרות: החלק הנבחר והחשוב ביותר של התפילה איננו התפילה עצמה, אלא מה שנשאר אחריה.

באמירה קצרה וחריפה זו גלום עולם שלם של הערכה והבנה של התפילה, אשר נדון בהרחבה ובפירוט במקומות ובאופנים אחרים. נקודת ההתייחסות העיקרית למצוות רבות, ובמידה רבה גם למאורעות חיינו, היא המעשה, כיוון שבעיקרו של דבר יש דרכים אובייקטיביות-חיצוניות כדי למדוד ולאמוד אותו. במעשה של מצווה, למשל, שואלים: האם הדבר שצריך להיעשות נעשה או לא נעשה? האם הדלקתי נרות, נתתי צדקה, הנחתי תפילין? כל אחד מהמעשים האלה לא רק שהוא נראה לעין, אלא הוא מוגדר כמעט בכל צדדיו. הוא הדין בדברים המתרחשים במציאות: חפרתי בור, בניתי מחיצה, שברתי רגל - לדברים אלה, וכיוצא באלה, יש הגדרה חיצונית אובייקטיבית.

בין התפילה לבין עשיות חיצוניות בעולם. מעלה את שאלת הכוונה במלוא עומקה. הבה נצייר בנפשנו אדם פלוני הניגש, בכל הסדר הראוי, לאכול ארוחת בוקר: הוא מתיישב ליד השולחן כאשר מפית כרוכה על צווארו, הסכין והמזלג נמצאים במקומות הנכונים ליד צלחת שעליה מונחים כל מיני מאכלים, והוא משתמש בכל הכלים שבידו וחותר ונוגס ולועס ובולע. אלא שלכל אלה יש להוסיף עוד מרכיב משמעותי: מה הוא אוכל? שהרי אדם עשוי לאכול ארוחה שלמה, אשר בפועל אין בה שום דבר מזין. במקרה כזה מעשה האכילה נעשה כהלכתו, שהרי האוכל שבצלחת נאכל ונבלע; אלא שכל האוכל הזה חסר ערך, ולא עובר זמן רב עד שאותו אדם חש רעב בדיוק כמו לפני הארוחה, ומתברר לו כי אכילה זו לא הוסיפה לו כוח ואף לא בריאות. לפיכך אפשר לומר שאמנם הייתה כאן פעולה שלמה של אכילה, הייתה כאן מידה מספקת של מראית עין כדי להטעות לא רק אחרים אלא אפילו, ולו רק לפי שעה, גם את האדם עצמו. הוא אכן סיים את סעודתו, אבל בעצם לא אכל מאומה. כיוצא בזה קורה גם בדברים רבים אחרים הנעשים בעולם: אדם, שבנה קיר אשר התמוטט מיד עם גמר בנייתו, עשה פעולת בניין - אך לא בנה דבר. נמצא אפוא שמעבר למבחן העשייה יש מבחן נוסף, והוא - מבחן המשמעות והתוצאה שיש למעשה.

ואולם הגדרות אלה, השייכות לעולם המעשה, אינן פשוטות כל עיקר בעולם

המעשיות. זאת ועוד: זה דורות רבים אנו נוקטים את הגישה האומרת כי "בדורות הללו אין אנו מכוונים". קביעה זו היא לא רק בעלת משמעות עיונית, אלא גם יש לה השלכות הלכתיות-מעשיות. היא הופכת את התפילה לעניין שבמעשה, היינו: כשמתפלים צריך לומר דברים מסוימים, בלי להתייחס לכוונה שבאמירתם. כלומר: תפילה נחשבת לתפילה בין שהייתה בה כוונה עמוקה ועבודה שבלב ובין שהיא הייתה רק הוצאת מילים מן הפה.

על פי ההלכה מותר לו לאדם לאכול בבוקר רק אחרי שהתפלל. מכיוון שההלכה קושרת את ההיתר לאכול עם חובת התפילה, ומכיוון שמילוי חובת התפילה נעשה על ידי אמירת דברים, הרי אדם הנשאל האם התפלל שחרית עשוי להשיב תשובה שאולי אינה נשמעת רצינית, אך היא אמיתית וכנה: "כבר מותר לי לאכול" (אגב: גם אכילה פעמים שהיא נעשית מתוך כוונה עמוקה, התלהבות והידבקות, ופעמים אין היא אלא עניין של הרגל, של מעשה האכילה בלבד שבו אין האדם באמת מרגיש את טעם המזון). באופן קיצוני אפשר לומר כי תפיסה זו של הדברים משאירה על כנה רק את התפילה דרבנן, כלומר: את הנוסחאות והמטבעות, המקום והזמן שקבעו חכמים לתפילה, ואיננה מתייחסת לתפילה דאורייתא, שהיא עבודה שבלב הנעשית מתוך כוונה פנימית.

באופן פרדוקסלי דווקא ההשוואה הזו

המידה של התפילה יש מקום לבדוק את מהותה ותוקפה. בוודאי שכל חוויה, מצד מסוים, נמדדת בתוך עצמה: אדם מגיע לשמחה או להרגשת התעלות. ואולם יש גם לבחון האם הייתה זו חווית אמת, או שמא דמיונות בעלמא.

נראה שאין דרך מספיק טובה כדי לבחון את החוויות כשלעצמן, משום שלכאורה, המודד היחידי הוא האדם עצמו, תחושת הנפש הסובייקטיבית שלו. אמנם בתחושות הלב והנפש בוודאי יש דקויות של הבחנה, גווני גוונים נסתרים, שעל-פיהם יכול אדם למיין את חוויותיו ולהעריך אם אמנם היה בהן ממש או שהיו חוויות שקר. אך לא די בכך. יש דרך אמיתית יותר לבחון אותן. בחינה זו איננה נעשית בשעת מעשה אלא לאחר מכן. השאלה המרכזית היא: מה קורה אחרי שהחוויה נגמרה? האם קרה דבר מה לבעל החוויה, או שלא אירע לו מאומה?

אם חוויה, אפילו עזה ביותר, איננה מותירה שום עקבות, הרי זה מעמיד בספק את אמיתותה, ומוכיח שהיא לא הייתה אלא חוויה מדומה, מקסם שווא, חלום שהשאיר אחריו זיכרון. מבחנה של התפילה הוא אפוא ב"שירי זמרה" - כלומר, בתוצאות שנשארו אחריה. אם התפילה גורמת לשינוי כלשהו בהתנהגות, או אפילו רק בהרגשת הלב, משמע שהיא הייתה ממשית, שהמחשבות או הרגשות שהיו בשעת התפילה היו כבדי משקל מבחינת המתפלל. לעומת זאת תפילה, נלהבת ככל שתהיה, שלא

של המצוות. אמנם, בחלק גדול של המצוות יש הגדרות מעשיות לא רק של פעולה, אלא גם של תוצאה. כך, למשל, מי שנתן צדקה אך כספו לא הגיע ליעדו, או, במקרים גרועים יותר, הגיע למטרה שונה ואף הפוכה, לא קיים, בעצם, מצווה, אלא רק התכוון לעשותה. וכיוצא בזה מצוות שונות, שפעמים הדבר היחידי שקיים בהן הוא כוונתו של העושה, ולא המצווה עצמה. ואולם לרוב המצוות אין תוצאות נראות לעין: המעשה בלבד הוא המבחן לקיומה של אותה מצווה. משום כך גם אם מעשה התפילה (היינו: הדיבור) נעשה, יש מקום לשאול: האם לא היה כאן אלא דיבור בלבד, בדומה ללעיסת קש היכולה להיראות לעין כאכילה, אבל אין לה כל משמעות אחרת?

אכן, לתפילות יש גם צד אחר שיכול להיות ניכר לעין: כאשר הן נענות. אבל לרוב בני האדם צד זה הוא בגדר משאלת לב בלבד. כאשר אדם מתפלל על משהו מסוים והקב"ה נענה לתפילתו, שלתפילה זו בוודאי תוצאה ברורה, שיכולה אפילו להיות מידית. ואולם רוב המתפללים, הגם שהם מקווים שתפילתם תיענה, לא יבחנו את התפילה לפי תוצאתה. בדרך כלל אדם אומד ומעריך את תפילתו לפי החוויה שהייתה לו בה. יש תפילות שאדם איננו מחשיב משום שלא הייתה מלווה בשום חוויה; ויש חוויות של התרוממות הנפש, של שמחה, של תחושת דבקות, שאותן מגדיר אדם כחוויות של אמת ולפיהן הוא מעריך את תפילתו. דווקא משום שהחוויה היא קנה-

המאורע עצמו. כך, למשל, אדם שנפגע בתאונה, או שהיה קרוב להיפגע, נוהג בזהירות יתירה במשך זמן. והוא הדין גם ברגשות חיוביים: אהבה גדולה איננה חוויה שנשארת לעולם, אבל אם הייתה זו חווית אמת נשאר אחריה יחס שאיננו נמחק.

המבחן הזה של מה שנשאר לאחר התפילה איננו רק צמצום או ביטול של חוויות מדומות: הוא יכול לפעול גם בכיוון ההפוך. לעיתים קורה שבשעת המעשה אין כל הרגשה מרקיעה שחקים; יש שתפילה, אשר כשלעצמה לא הייתה חוויה גדולה, נשאירה אחריה זיכרון קבוע, לפעמים אפילו למשך זמן מרובה, כגון כאשר היא מולידה הבנה חדשה או התייחסות אחרת לדברים מסוימים. כאן, כמו גם בחוויות אנושיות אחרות, ייתכן שאין מודעות גמורה לכך, ובזמן ההתרחשות יש דברים צדדיים או רגשות אחרים המאפילים על החוויה המכוננת. ואולם דבר אמיתי לא רק שאינו יכול להיעלם, אלא הוא אף עשוי להתגבר עם הזמן. במקרים כאלה עשוי הזיכרון דווקא להגביר את משמעותה של החוויה הראשונית, ובמשך הזמן אף להעמיד אותה במעלה אחרת לגמרי. אכן, לא רק שינויים קטנים אלא גם מהפכות נפשיות גדולות עשויים להתחיל בחוויה, אשר בשעתה לא הייתה ניכרת כלל. חוויה נמדדת אפוא לא לפי עוצמתה, אלא לפי מידת השפעתה.

השאירה אחריה שום שינוי ניכר לעין, היא מיסודה הוויה בלתי אמיתית. אין ספק שרק במקרים מעטים יכולה תפילה להיות מאורע מכונן המחולל שינוי מכריע בחייו של אדם. מי שעבר חוויה של פחד

**דווקא משום שהחוויה
היא קנה-המידה של
התפילה יש מקום
לבדוק את מהותה
ותוקפה. בוודאי שכל
חוויה, מצד מסוים,
נמדדת בתוך עצמה:
אדם מגיע לשמחה
או להרגשת התעלות.
ואולם יש גם לבחון
האם הייתה זו חווית
אמת, או שמא דמיונות
בעלמא.**

גדול לא רק שהוא מזועזע זמן-מה לאחר מכן, אלא לעיתים נקבע בתוכו פחד מן

שוהים שעה אחת

מתוך פרק 'התפילה', בספר 'שלושה עשר עלי השושנה'

כשישאל אותו על מנהג החסידים לאחר בתפילתם השיב לו שזו הלכה ברמב"ם: פועל שנשכר לזכרון עציץ ועובד רוב היום להשחית את הגרזן מקבל את מלוא שכר יומו. אפשר לחטוב עציץ גם בגרזן קהה, גם בשבר של אבן, אלא שאז תהיה המלאכה ביגיעה עצומה, תימשך זמן רב, והתוצאה לא תהיה מושלמת. אך כאשר כלי העבודה הוא משוכלל, תיעשה כל המלאכה בהינף אחד. כך גם בהכנה זו לתפילה: אדם מתכוון בכך שהוא מכון את עצמו, מחדד את תחושת מעמדו לפני ה' עד לנקודת האמת שלה ואז הוא מתפלל.

לעומת הדרכים האחרות, שבהן ההכנה קודמת לעבודה, והעבודה והיגיעה הן בזמן התפילה עצמה, הרי כאן, אפשר לומר שכל העבודה נכללת בהכנה מלבד התפילה עצמה. כל העבודה של כיוון הנפש וריכוזה בתוכן ובמילים של התפילה הגיעה לנקודת השלמות כבר קודם התפילה, ולכן בתפילה עצמה כבר אין צורך להאריך; מאותה נקודת אמת שהאדם הגיע אליה, התפילה כבר זורמת מאליה.

הדרך השלישית היא זו המתוארת במשנה: "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כדי שיכוונו לבם למקום"

דרך זו היא אישית מאוד, ובה מתמודד האדם עם האמת של עצמו, מעמיק ומנסה להגיע לקצה שבקצה, לאידיאל של שלמות בתוך עצמו. ומשום שקשה מאוד, כמעט בלתי אפשרי, להסביר ולהעביר דברים אלו מאדם לאדם, הדרך הזו היא דרך עלומה, דרכם של יחידים.

דרך זו מבוססת גם היא על הכנה קודמת התפילה; ואולם הכנה זו נעשית לא על ידי שלומדים דבר מסוים, ואף לא על ידי שחושבים על נושא מוגדר, אלא על ידי כך ש"שוהים שעה". ההגדרה "שוהים שעה" אין בה שום הנחיה לדבר מסוים שעושים באותה שעה, מלבד זה שמקדישים אותה לכך. עם זאת, השעה הזו אינה שעה של ריקנות, אלא שעה של התכוונות הדעת והלב, של בירור החוויה האישית, של מיצוי האמת לגבי עצמו.

כששאל ר' ליבליה איגר את הרבי מקוצק, מה יאמר לסבו הגדול, רבי עקיבא איגר,

שאפשר לנהוג כך עם הקב"ה: כאשר אין מוותרים, אין מוכנים להתפשר על שום

חוני המעגל

אינו מבקש כדרך
המבקשים, דהיינו: אם
ייתן, מה טוב, ואם לא
יתן חבל. מבחינתו אין
אפשרות אחרת, הוא
לא יוצא מהעיגול עד
שירד גשם והקב"ה
מוריד גשם.

דבר בינתיים הקב"ה נותן הכל. ואולם התנאי ההכרחי לכך הוא שצריך להיות כך באמת, שהעניין צריך באמת לנגוע עד עצם הנפש, ושהאדם באמת ירגיש, שאם לא כן הוא אינו מוכן להמשיך לחיות.

הקושי בדרך הזו הוא בהכנת הכלי. שכן אדם צריך להכין לא תוכן מסוים, ואף לא מסגרת של תפילה מסוימת, אלא לכוון את עצמו כך, שהוא יהיה לכלי עבודה. זוהי דרך, שבאופן פנימי דרישותיה הן קיצוניות וחמורות יותר מאלו שבכל שאר דרכי התפילה. שכן הנקודה שאדם צריך להתמודד אתה אינה שלב ביניים כמו הבנה, ריכוז או מוכנות אלא נקודת האמת עצמה. השאלה שהוא מציב לעצמו עוד קודם התפילה היא: האם הוא יכול, רוצה ומוכן להגיע לנקודת האמת של עמידה מול הקב"ה? הוא נעמד אל מול הקב"ה, וצריך להחליט: האם הוא רוצה או לא רוצה להתפלל? כל ההכנה וכל העבודה מטרתן להביא למסקנה שהוא באמת רוצה, ובאמת יכול, להתפלל כעת. אם זה לוקח חצי שעה מה טוב, אבל זה יכול לקחת גם שלוש שעות וגם עשר. הכל עומד על כך שאין הוא מתחיל את התפילה עד שהוא מוכן, במידת האמת, להתפלל; לא משנה כמה זמן יידרש הוא אינו מוכן להתפלל "בינתיים".

הסיפור בתלמוד על חוני המעגל הוא סיפור כזה. חוני המעגל אינו מבקש כדרך המבקשים, דהיינו: אם ייתן, מה טוב, ואם לא יתן חבל. מבחינתו אין אפשרות אחרת, הוא לא יוצא מהעיגול עד שירד גשם והקב"ה מוריד גשם. בדומה לזה מסופר על תפילת יעבץ בדברי הימים, יעבץ מבקש מהקב"ה, אבל הוא גם מתנה תנאי: אם אתה עושה כן מוטב, ואם לא אני הולך לְשֹׁאֵל! ומיד: "ויבא א-להים את אשר שאל". מסתבר,

ליקוטי הרב - צמיחה, טבע ואדם

קטעים קצרים מלוקטים מכתבי הרב העוסקים ביחס לעולם הזה, ביחס לטבע ולמקומו של האדם בכלל והיהודי בפרט בתוכו; מה אפשר ללמוד מהטבע ואיך אפשר להסתכל עליו ולהתהלך בתוכו.

לארץ ישראל, בעצם אומר שהוא לא רוצה את העולם הזה. זו תודעה הרבה יותר מקיפה והרבה יותר יסודית שבעצם אומרת שהוא גם לא רוצה את העולם הבא.

יש בגמרא מחלוקת מעניינת: האם למתי מדבר יש חלק לעולם הבא. השאלה הזו נוגעת בעומק הדברים: הרי תחיית המתים היא בדיוק ההגשמה של אותו דבר, של אותו רעיון - שגן העדן כמה שהוא רוחני ומופשט וטהור ויפה, הוא עדיין לא הסוף. הסוף הוא כשהנפש חוזרת אל תוך הגוף, אבל כשבן-אדם אמר שהוא לא מעוניין בחיי הגוף - אז שיישאר שם איפה שהוא נשאר. בשביל מה הוא צריך את תחיית המתים?!

(לקוטי תורה המבואר, ד"ה שלח לך אנשים)

העולם הגשמי

בסופו של דבר, מציאותנו בתוך העולם והעובדה שיש לנו גוף, היא כשלעצמה המבנה וההוכחה לאופן ולמקום שבו אנו אמורים להיות. לומר: אני לא רוצה את ארץ ישראל, זה כמו לומר: אני לא מעוניין בגוף שלי. אם הייתי לוקח אינטלקטואל אמיתי, הוא יאמר לי כך: הגוף שלי הוא רק מין נספח, חתיכת בשר שנספחת אל הנפש החושבת. במובן המסוים בשביל אינטלקטואל ההגדרה הזו היא הגדרה לא כל כך רחוקה, הוא חי עם נשמה ועם פגר.

ארץ ישראל היא מקרה מורחב של קיומנו בעולם, ושל קיום הדואליות הזו של גוף-נפש. כל מהותו של העולם הזה היא הכניסה אל תוך התחום של החומר, מבחינה זו אלו לא שני דברים זרים, אלא אותו הדבר בעצמו. מי שלא רוצה לבוא

העולם: מפה עלומה

ב"פתיחת אליהו" נאמר: "בראת שמיא וארעא, אילנין ודשאיין ובני נשא, לאשתמודע בהון עלאין... ואיך אשתמודען עילאי מתתאי" [בראת שמים וארץ, אילנות ודשאים ובני אדם, להיוודע בהם העליונים... ואיך יתוודעו העליונים מן התחתונים]. הקב"ה ברא את כל פרטי העולם הזה, כדי שיהיה אפשר להכיר - באמצעות התבוננות בהם - את העולמות העליונים; שהרי כל העולמות התחתונים, על כל פרטיהם, הם ירידה והשתלשלות מעולמות גבוהים יותר.

העולם בכללו - על כל פרטיו - עשוי כעין מפה; אלא שהמפה שנתן לנו הקב"ה היא מפה עלומה - הוא לא הסביר במפורש איך ומה אפשר ללמוד מכל דבר. על כן, עלינו לחקור ולדרוש בעצמנו מה מלמדים אותנו ברואי העולם.

(מתוך "חיי שנה", האדם עץ השדה)

כעץ שתול

פן אחד של השוואה בין האדם לאילן, נוגע בקשר של העץ לאדמה. כשם שעץ

צומח בתוך האדמה והוא מעין יצירה שלה, כך גם לאדם יש קרקע שממנה הוא יונק. וכשם שעץ שמתנתק מן האדמה - דינו למיתה, כך גם האדם, בפרט ובכלל, איננו יכול לחיות כברייה בפני עצמה.

ראשית כל, מבחינת האדם הפרטי; אחד ממקורות הסבל הבסיסיים של האדם המודרני הוא חוסר ההשתייכות החברתית. הבדידות האישית שמרגישים רבים, והרגשת הניכור הכללית של בני האדם בזמן הזה, הן ביטויים לכך שהאדם הפסיק להיות 'נטוע באדמה'. כיום, רוב ההשתייכויות החברתיות הקיימות אינן מהותיות אלא פרקטיות בלבד. אנשים רבים הם מעין נוודים, שבמקרה הזדמנו למקום מסוים, אך אין דבר מהותי אשר קושר אותם אליו. הם אינם חשים יחס מיוחד כלפי מקומם, ולכן הם נעקרים בקלות משם. מבחינה מסוימת דמותו של האדם המודרני מזכירה צמחי נוי פלסטיים, המסוגלים לפרוח מבלי להזדקק לאדמה, מפני שהם אינם חיים כלל. האדם הפרטי מנסה להפוך את עצמו לתמצית וליסוד של המציאות כולה. העמידה על הזכות להיות אינדיבידואליסט בלתי תלוי, מאפשרת להסתדר בכל מקום באותה המידה, מפני שממילא אין הוא שייך באמת לאף אחד מהם.

היחס במקרא לאדם כזה הוא ברור. אם מחד ניתן למצוא ביטויים כמו "צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה" או "והיה

להרגיש שייך, הוא יכול להיכנס ולמצוא לעצמו סוג של בית ושל מולדת, סוג של אדמה שבה הוא צומח ושל פלגי מים שמהם הוא יונק.

(מתוך "חיי שנה", האדם עץ השדה)

הם חיינו

כשמסתכלים על עץ, נראה למראית עין שגידולו הוא מתוך האדמה. אך לאמיתו של דבר, ידוע לנו היום, שהעצים ניזונים ובונים את עצמם מחמצן ואור-שמש בלבד. את המים שבאדמה צריכים הצמחים רק בשביל הסירקולציה - בדומה למחזור הדם ביצורים החיים, שמשמש כמעביר חומרים ותו לא. עצים זקוקים למים לשם מטרה מסוימת, והם צריכים להיות נטועים באדמה לצרכים אחרים, אבל בעצם העץ איננו אוכל את האדמה, וגם לא את הזבל. כל עץ באשר הוא - גדול ככל שיהיה, מתפרנס מאויר ושמש בלבד, ומהם הוא יוצר את העלים, את הענפים ואת הגזע שלו. במלים אחרות ניתן לומר, שהעץ חי בעצם מלמעלה - מהעלים הקולטים את החמצן ואת האור, ולא מלמטה - מהשורשים, הממלאים רק תפקיד משני בהעברת המים.

כאמור: "האדם עץ השדה"; גם האדם איננו חי מלמטה - מתוך העולם הזה,

כעץ שתול על פלגי מים", הרי שהאדם התלוש מתואר "כגלגל, כקש לפני רוח", שפירושו: כמו שיח יבש; שנעקר, והרוח מגלגלת אותו ממקום למקום. אדם שחיוו אינם בנויים על יסוד קבוע, ממילא מרגיש שכל סוג של התקשרות ומחויבות הן לגביו כבלים, מאסר ומחנק. אדם כזה בעצם בחר לחיות כעץ כרות.

את אותה תופעה ניתן לראות גם בהיקף היסטורי גדול יותר, במרידות הגדולות בתוך החברה היהודית בדורות האחרונים. בעבר היתה ההרגשה שהיהודי נטוע בתוך קרקע, שממנה הוא יונק ואותה הוא מנסה לבנות. גם כאשר מתרחש תהליך של התחדשות - לעולם אין הוא נהפך לבריה חדשה, אלא תמיד נשמר חלק ממהות העבר; כעין הטבעות בגזע העץ, המעידות שכל כמה שהעץ מתחדש, וככל שהוא מצמיח יותר ענפים ועלים - כך הוא מחזק ומרחיב את גזעו, את מהותו העצמית העתיקה. בזמן שהעם רצה להפסיק להיות עץ, ולהפוך ליצור שהולך ממקום למקום - נוצרות בתוכו קבוצות גדולות שאינן מסוגלות להתחבר לשורשיו עוד; הוא לא יכול לחזור אל הסבים או אל הדודים, מפני שזו קרקע שאין לו אחיזה בה, ולאמיתו של דבר אין לו אחיזה בשום קרקע אחרת.

בסיכומו של דבר, ישנם עצים שמבחינת הרגשתם אין להם אדמה ואין להם שורשים. אבל אחרי הכל, אדם יכול

ענפים ושורשים

תכונה נוספת שיש לכל העצים היא היחס והפרופורציה בין השורשים לענפים. היחס הזה וההקבלה האנושית שלו מופיעים כבר במסכת אבות: "כל שחכמתו מרובה ממעשיו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטים, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו".

יש לגזום עץ המפתח ענפים רבים מבלי לפתח שורשים, כדי לשמור על יחס נכון ביניהם. לאדם אמנם אין גגן שגזום אותו, ועל כן הוא חייב לדאוג לפתח את שורשיו בעצמו. כאשר אדם מגיע לאיזו מדרגה, צריך הוא לדאוג שיהיה לה ביטוי מקביל גם בשורשים - בפעלו בעולם המעשה. אם לא יעשה כן - יאבד את יציבותו ואת שיווי משקלו, ועלול הוא להיעקר משורשו.

כל חלקיו של העץ - על ענפיו הארוכים, עליו הירוקים ופירותיו המתוקים - כולם גדלים רק מכוח השורשים. השורשים אינם גלויים לעין, אינם מרהיבים ואינם טעימים, אך הם קבועים בקרקע, ומחברים את העץ כולו אליה. שורשים של עץ הם אחד הדברים החזקים ביותר שישנם, והם יכולים לבקוע כל סלע; את הכוח הזה אין לענפים, עם כל פארם. אדם צריך ללמוד מן העצים ולשמור תמיד על פרופורציה נכונה בין חכמתו, חלומותיו ושאפותיו, לבין חיי המעשה שלו, פעולתו בתוך העולם ואחיזתו בו.

(מתוך "חיי שנה", האדם עץ השדה)

אלא מלמעלה. בסיס החיים שלנו, כמו של העץ, הוא דוקא מתוך הבלתי מוחשי. חיינו בעיקרם בנויים על הדברים העליונים, ולא על אותם דברים שנדמה שהם יסודות החיים שלנו; הללו אינם אלא מכשירי עזר. הפירות שאנו אוכלים בט"ו בשבט נוצרו משמש ומאור, ואנחנו אוכלים אותם אכילה ממשית. זהו יסוד החיים של העולם; העולם כולו ניזון מתוצרי הצמחים, ששורש חייהם וצמיחתם הוא מתוך הבלתי מוחשי.

זהו נקודה חשובה של הבחנה: "כי הם חיינו ואורך ימינו", "כי הוא חייכם". הדברים הגשמיים, שנדמה לנו שהם יסוד חיינו אינם העיקר; כל מטרתם היא רק בכדי להכשיר, לעזור ולסייע לנו לעשות את הדברים החשובים. אדם צריך לדעת איפה נמצאים החיים שלו באמת, מה עיקר ומה טפל. בדרך-כלל אנשים רואים את עצמם מן הצוואר ומטה, ומה שיש למעלה מן הצוואר איננו העיקר לגביהם. אלא שבעצם, חיינו כבני אדם מתבססים ותלויים בחלק שמעל הצוואר; זהו החלק שבו מתרחשים החיים. אין זו הבחנה פשוטה, משום שהחלקים האחרים של חיינו תופסים יותר מקום; ואף על פי כן עלינו לזכור שמעבר לכל הפרטים הללו קיים מוקד אחר, עליון יותר, שבו הכל תלוי.

(מתוך "חיי שנה", האדם עץ השדה)

או אפילו עשר שנים. כמובן שאי אפשר לצפות שמישהו שטעה בדרך ונפל יצמח מיד; אם שלכת של עץ אורכת חצי שנה, שלכת של אדם עשויה להיות ארוכה הרבה יותר, וגם זה דבר שצריך לזכור בט"ו בשבט.

(מתוך "חיי שנה", האדם עץ השדה)

מגרעין לשיבולת

ישנה שאלה: מתי זמן החיים של הארץ? אחרי פסח, בימי ניסן - האילנות צומחים, הפרחים מבלבלים ויש עולם של צמיחה ושל חיות. מה קורה בחורף? בחורף לא קורה שום דבר. אבל האמת, שבחורף הכל צומח, ובקיץ הכל נושר; הקיץ הוא הזמן שבו חלק ניכר מהדברים מתחיל למות. בחורף הדברים צומחים, אבל החום גומר את הצמיחה. עושים חגיגה גדולה בקציר העומר. אבל מתי הוא גדל? מתי החיטה צמחה? בזמן שלא הייתה שום חגיגה.

גם על יצורים חיים קיימת השאלה מתי הם גדלים. נניח פרפרים: מתי הפרפר גדל? כשהוא פרפר הוא מפסיק לגדול. כאשר הוא היה זחל הוא גדל, הוא עבר שינויים גדולים, אבל כשהוא נהיה פרפר הוא כבר לא יגדל. כשרואים זבוב גדול

קורה לפעמים בתוך העולם, שאדם הולך באיזה כיוון ונראה לכאורה שצומח כאן עץ גדול, אלא שאחרי זמן מועט כל מה שנשאר ממנו זה רק גזע וקצת ענפים. לפעמים כל מה שנשאר אחרי השלכת, זה בסך הכל עץ יבש.

האלון בתפארתו הוא עץ גדול ויפה, אך כאשר מגיעה עונת השלכת - נשארים ממנו רק הגזע וכמה ענפים ואז יש פיתוי גדול לכרות אותו. הנקודה היא, שכאשר אדם יודע שזה עדיין עץ ושבבוא הזמן הוא יצמח מחדש - לעולם הוא לא יתייאש ממנו. קורה לאדם שהוא מגיע לשלכת והכל נופל; כל מה שהוא חשב שהשיג, הגשים, בנה והצמיח, הכל נושר והוא נשאר ככלי ריק. במצב כזה צריך פשוט לדעת לא לקצוץ את האילן; הוא יצמח מחדש, אם רק יתנו לו את הזמן ואת ההזדמנות.

יש הרבה אנשים שמה שמעכב אותם מלהתקדם, זו המחשבה שהעץ שלהם מת. אדם מתייאש מעצמו לחלוטין, משום שהחיות שלו דממה למשך שנה או יותר. כך קורה שאנשים נכשלים בעבירות, נופלים ומאבדים את עצמם רק מחמת המחשבה ש"הן אני עץ יבש". אולם במציאות העולם, לפעמים אחרי שלכת צומח אילן שהוא לא פחות יפה מזה שקדם לה. זהו תהליך שמוטבע בתוך האילן, וכשהוא מתרחש צריך לזכור שזו דרכו, והוא עוד ישוב לצמוח בתוך שנה

שהם באותה תבנית או אפילו אותה משפחה, כל אחד בנוי אחרת, כל אחד הוא עולם בפני עצמו. בצידי הדרכים צומחים כל מיני צמחים, רובם די עלובים, קרה לי פעם שלקחתי ענף כזה להסתכל ופתאום אני מגלה שיש פה ארבעה ענפים ויש עליהם פרחים קטנטנים. אם למדתם ביולוגיה, יש כללים: כמה עלי כותרת, אבקנים שחלים וכו' ויש כאלה שלא לפי המתכונת הזו. עומד פרח ואומר אני בנוי לפי מתכונת כזו ואני בכל זאת אחר. בן אדם מכיל בתוכו בצד מסוים את כל העולם כולו, מפני שאני אדם אני הכלל של כל המציאות, וממילא קיומם של דברים חדשים צריך להיות פשוט בשבילי, אלא שאני צריך להסתכל בהם.

המבנה הכללי של התפילה קיים ואני צריך להלביש אותה על המבנה של החיים שלי. אתמול היה לי רעיון, משהו עשה עלי רושם, היה לי רגע של אושר - אני אורג את זה בתפילה. אומרים: "אנעים זמירות ושירים אארוג", איך אורגים שיר? אתמול היה חוט אדום וירוק, היום חוט סגול ולבן.

אדם נוצר בחותמו של הקב"ה; כולם אותו דבר ובכל זאת כל אחד אחרת. אם אני עושה השוואות כוללות, יש זהות מבחינת DNA של תשעים ותשעה אחוז בין אדם לשימפנזה. בין בני האדם - הזהות הגנטית הרבה יותר גדולה; בסך הכל מה שמבדיל אותנו אחד מהשני זה ממש קמצוץ של משהו, ובכל זאת אני מסתכל

זה לא מפני שהוא אכל ונהיה יותר גדול, הרימה היא זאת שגדלה.

גם אצל האדם, הזמן של החורף הוא הזמן שבו האדם צריך לעשות דברים שהם לא דרמטיים; אין חגים, אין הפרעות, אפשר לשבת ולעשות משהו. כאשר יש הריון, בעיקרו הוא הולך בשקט, הוא לא דבר דרמטי. לידה היא דבר דרמטי. כך כאשר נכנס בן אדם ללמוד. בהתחלה זה נראה כמו שום דבר. אחר כך הוא נראה כמו עובר והלאה. לא רואים את זה מבחוץ, אבל משהו מתחולל. כשיש חורף ויורד גשם, אדם יכול לשבת וללמוד גמרא עם תוספות בהנאה. בקיץ שמח מדי, בחורף זה הזמן לזה, לא צריך לרוץ לאפות מצות... בבני אדם, בצמחים, בחיות יש זמן של זריעה ויש של לידה. הזמן של ה'לפני' זה זה זמן שקל לפספס אותו. אלו דברים שאני לא מרגיש אותם. הם גדלים לאט לאט בכל יום, ופתאום יש מעבר מהגרעין לשיבולת. גם בבן אדם זה יכול לקרות; ואם זה לא קורה, שום דבר לא יצמח ממנו.

(שיחה בישיבת תקוע, י"ז שבט תשס"ו)

להתפלל כמו קליידוסקופ

אם תסתכלו על פרחים, תראו שלמרות

על בני אדם ותראו איזה הבדלים.

לטפל בשושנים

יש לי בגינה שיח שושנים, ואין לי זמן לטפל בהן. שושנים הן פרחים עדינים. שושנים צומחות כמעט כמו בני אדם. אתם יודעים מה זה 'כנה'? תלמדו מה זה, זה מועיל לגמרא, וכל שכן לדברים אחרים... אם יש צמח שהוא לא עמיד, לוקחים צמח בר, ומרכיבים עליו את הצמח. כמעט כל התפוזים בארץ מורכבים על חושש, זה מין פרי הדר שהוא חצי הדר והוא מר, אז מרכיבים עליו תפוזים או מנדרינות. מרכיבים על זה את הרכוב, והוא זה שעושה את הפירות. אותו דבר עם שושנים, לוקחים שושני בר, שהן מאוד חזקות, ומרכיבים עליהן את השושנה שרוצים לגדל. יש מאות סוגים של שושנים.

בשושנה צריך לטפל, ואחד הדברים שצריך לעשות הוא לדאוג שהחלק העליון יצמח כמו שצריך. מפני שהיא מורכבת על כנה, הכנה הזאת מצמיחה ענף קטן - קוראים לו 'חזיר' - ואם לא מורידים אותו אז צומח עוד אחד ועוד אחד. ואז יש לי שושנה יפה אבל כל מה שאני רואה ממנה זה עלים קטנים ופרחים קטנים...

ככה זה גם עם בני אדם, יש בו את כל החלקים, רוח ונשמה - ובמקום זה גדלים החזירים. אם ראיתם שושנה שלא משקיעים בה, היא מתמלאת בכנימות ועוד דברים. כל אחד יודע את זה מנפשיה...

(שיחה בישיבת תקוע, כ' אייר תשס"ו)

בכל יום אני בורא תפילה חדשה שהיא לא התפילה של אתמול, והיא לא נזקקת לשינויים גדולים. במקום שזקוקים לשינויים גדולים פירוש הדבר שאני לא משתמש בשינויים הנכונים. אפשר להשתמש בשינויים שבתוכי פנימה, מה שקרה לי בעולם, ואני לא מדבר על מי שחי חיים הרפתקניים, אני מדבר על חיי שגרה - האם יש שני ימים דומים?

דודי המנוח עסק פעם בעלי גפן, ואז היתה פעם ראשונה ששמתי לב כמה עלי גפן שונים אחד מהשני, לכולם יש חמש אונות, אבל הם שונים. או לדוגמה, יינות: שני בקבוקי יין שונים אחד מהשני. אם שיחקתם פעם בקליידוסקופ, כשמסתכלים בזה רואים עולם מכוּשף, פרחים וצורות, וכשפותחים אותו מגלים בסך הכל כמה זכוכיות... לא עשיתי שום דבר, רק הזזתי קצת, ונוצרות צורות. לפי החשבון יש מיליונים של צורות, יותר מהתפילות שאדם מתפלל בחיים שלו - אז אם יש למישהו בעיה להתפלל, שיקח קליידוסקופ ויסתכל...

(שיחה בישיבת תקוע, ז' סיוון תשס"ז)

כתוב בספרים על אתכפיא סטרא אחרא. בן אדם מסתכל על עצמו ואומר: תראו מה שיש לי שם בלב - יש שם אריה אחד או שנים, כמה חזירים, עדר של תנים, עדר של צבועים ועוד כאלה וכאלה, איך אפשר להשתלט על כל אלה? אז במקום ללכת ללמוד ספרי מוסר צריך לשלוח אותו לגן החיות, שם הוא יכול לראות שלמרות שיש כך וכך אריות, כך וכך חיות אחרות - הם יושבים בכלוב, הולכים מכאן עד כאן, איפה שאומרים להם.

למעשה מה שכתוב בספרים הללו זו הקריאה של הציוויליזציה: יש ג'ונגל, ואפשר לתרבת אותו. כמו שמופיע במילים לגמרי אחרות בספר בראשית: "לפתח חטאת רובץ ואלך תשוקתו ואתה תמשול בו", הוא רובץ שם ואתה תמשול בו, אתה יכול. כל החיות שיש בתיאור הקודם - "כל חיות הארץ בידך ניתנו". כמו שהוא תיאור חיצוני של האדם בתוך העולם, הוא גם תיאור פנימי של האדם בתוך עצמו. יש לי את העולם הפרטי שלי שבנוי אותו דבר, בן-אדם עם כל מה שיש מסביב לזה.

כשהפסוק אומר: אתה תמשול בכולם, לך ניתנת הממשלה. זו אמירה שהיא משמעותית בשביל האדם לעצמו, בשביל האדם לתוכו - יש שם כוחות אדירים ואני יכול להחזיק אותם.

(לקוטי תורה המבואר, ד"ה "שלח לך אנשים")

יש דבר שישנו בשלג והוא אחד הדברים המעניינים שיש ביצירה. השלג יורד תמיד בפתיים בעלי צורה קבועה - משושים. לא יודע למה. חלק מהם כמו משושה משוכלל, ובדרך כלל כמו פרחים קטנים. קראתי פעם ששני שלגים אינם דומים זה לזה. הפתיים הם מאותו סוג, אבל בכל סופה יש פתיים מסוג אחר. אני לפעמים תוהה - אלוקים עושה מטח של קרח ויוצא בכל פעם שלג אחר, עם כל מיני צורות, אחדות מהן מאד משוכללות ומורכבות; בדומה לכך, לא יודעים למה שתי טביעות אצבעות אינן שוות. בכל מקרה שבדקו, אפילו אצל תאומים זהים, אין טביעות אצבעות שוות (גם אם הן דומות). גם כל עכביש שעושה קורים, עושה אותם בתבנית ייחודית לו, וגם כל בני האדם פרצופיהם שונים זה מזה. זה דבר שמעמיד שאלה.

השאלה היא: מה השוני מבפנים? האם בפנים הם גם עשויים מצורות שונות, או שמבפנים הם אותו דבר? נכון שכשמתמקדים בקטנות לא יכול להיות שיהיו שני אנשים זהים - יש את כל ההיסטוריה שלהם, ההורים וכן הלאה - אבל כשמורה מקבל מבחן, 80% מהתשובות הנכונות יהיו אותו דבר. קשה מאוד למצוא משהו שאפשר לומר עליו "ראו זה חדש". גם בספרי חידושי תורה אפשר לראות את זה, שאין בהם הרבה חידושים. האהבה היא אותה אהבה

לראות את הניסים

יש דברים שהם בלי ספק מוזרים, משונים, ואנו לא חושבים עליהם בתור ניסים; יש דברים אחרים שהיינו מגדירים אותם בתור ניסים; אבל יש גם עניינים אחרים שאם היינו מסתכלים עליהם היטב הם היו נראים לנו מיד בתור ניסים, גם אם אין שם שום דבר שהוא על טבעי.

כשמישהו מתכוּפֵּף לאדמה ומסתכל, הוא יכול לראות שלפעמים צומחים פרחים קטנטנים, הם אולי בקוטר של 3-4 מילימטר. כשמסתכלים בפרח הזה ורואים את כל המורכבות שלו ואת כל היופי שלו, השאלה היא: האם זה לא נס שהדבר הקטן והמסכן הזה נראה כך? ישנו נס נוסף שאנשים לא יודעים אותו: משהו קטן, טבעי, כמעט רפואי. אפשר לראות אותו, זה נראה כמו נס קטן לפעמים, וזה נקרא: "חיוך". יש אנשים שעליהם רואים את הנס הזה, יש המון בני אדם, גם גברים, וגם נשים, שיש להם פרצופים משעממים, לפעמים מפחידים - ולפעמים כאשר אדם מחייך זה נראה כאילו השמש זורחת פתאום, ויש טרנספורמציה שלימה של אישיות ברגע אחד, רק בגלל חיוך.

כשאני אומר שזה נס אני רוצה לדבר על דבר הרבה יותר פשוט, קראתי באיזה ספר שעוסק ברפואה, שכדי לעשות חיוך צריכה להיות קואורדינציה של שבעים שרירים שונים בפנים. תארו לעצמכם, זו תנועה כל כך פשוטה, מי לא יודע לחייך?

לכולם, והדמעה היא אותה דמעה. לא שאנשים מעתיקים אחד מהשני, אלא הם כבר מועתקים ועומדים...

(שיחה בישיבת תקוע, כ"ו אדר א' תשס"ג)

בית הוא כמו פרח

לבנות בית בישראל זה לא כמו לבנות בניין. בית בישראל בנוי, במובן מסוים, על דברים שאינם חומריים. אפשר לומר שזהו בית וירטואלי-למחצה, הבנוי חציו על מציאות וחציו על חלומות. כדי שהבית לא יתמוטט, צריך כל הזמן לארוג את המציאות ואת החלום ביחד. וזו עבודה, אשר בשבילה צריך שניים. השניים צריכים לעבוד, לא רק על כך שהבית יחזיק מעמד, אלא בעיקר על כך שלבית תהיה דמות. כי הבית הוא כמו פרח: הוא צומח, משנה את צבעיו וצורתו, מצמיח עלים חדשים - וזה דבר שצריך בשבילו הרבה הכנה, וצריך לעשות אותו כל הזמן.

(שיחה באירוסין, כ"א חשוון תשס"א)

את המלח, כי השולחן הוא מזבח ויש לו "ברית מלח עולם" - תמיד יש עליו מלח. הנקודה היא ששולחנו של אדם הוא סוג מסוים של מזבח שיש עליו קורבן; השולחן הוא המקום שבו האדם לוקח את התווה ומעלה אותו, ועל ידי זה שהוא מעלה אותו הוא גם מתעלה בעצמו; בכוח האכילה ההיא הוא נעשה עליון יותר. לכן הוא אומר שהאדם חי ממוצא פי ה' שנמצא בתוך האוכל, ממוצא פי ה' שמחיה את האוכל. הדבר הזה בעצם שייך לתווה, והוא זה שיכול להחיות את האדם, שהוא במהותו בבחינת תיקון.

(ליקוטי תורה המבואר, ד"ה "להבין ענין לחם משנה")

נמצא כשתופס אתרוג ומנענעו כהלכתו, והדגש הוא על "כהלכתו", כי אחרת אין זו מצווה, **הרי זה**, האדם שעושה את המצווה, **תופס ממש חיותו המלוכש בו מנוקבא דאצילות, המיוחדת באור אין סוף המאציל ברוך הוא.**

השאלה העולה מן הדברים היא, מדוע דווקא אתרוג של מצווה? שהרי בכל הפירות, בכל מציאות כפי שהיא, יש מהות אלקות! מה חסר בעולם כפי שהוא? מדוע אנו זקוקים לעשות מצווה דווקא כדי לתפוס בה את חיותו של

אחד הדברים הראשונים שתינוק קטן עושה - כשאני מחייך אליו הוא מחייך בחזרה. ובשביל זה, צריכים קואורדינציה יוצאת מן הכלל של מערכת מורכבת, כדי לעשות חיוך אחד קטן. אבל האמת היא שאנשים לא אוהבים לשמוע על הניסים האלה, למרות שהם הניסים הכי חשובים, שלפעמים אדם צריך רק ללמוד לראות אותם, לא יותר מזה.

(שיחה בקישינב, 1997)

האדם יכול לעשות את פעולת תיקון התווה על ידי מעשה האכילה. על ידי זה שישבתי ואכלתי, כיכר הלחם שאכלתי יכולה אחר כך להתפלל או לפחות לברך ברכת המזון. על ידי כך הלחם עולה למעלה, ומצד מסוים גם מעלה את האדם. זה מה שאדמו"ר הזקן אומר במקומות אחרים לגבי מה שמופיע במובן מסוים בקורבן - שלמעשה כל אכילה היא סוג כזה של עבודה. לכן מופיע בדברי חז"ל (מנחות צז). שבזמן שבית המקדש היה קיים מזבח היה מכפר, ואילו בזמן הזה שולחנו של אדם מכפר, שנאמר: "זה השולחן אשר לפני ה'" (יחזקאל מא, כב). אגב, בהרבה מאוד נוסחאות של תפילות וברכות אומרים את הפסוק הזה בזמן האוכל, ומאותן הסיבות גם משאירים

העולם הגשמי המאוחד באור אין סוף?

כפי שהוסבר, במציאות הזו שהקב"ה ברא, זו שבעולם שלנו היא המציאות הגשמית - מלובשת מהות אלקות; לעומת מה שאנו חושבים על המציאות ומרגישים כלפיה, שאין זו אלא הארה וגילוי לפי ערכנו. עם זאת, מהות אלקית זו שבמציאות היא דוממת, היא חסרת משמעות, אמירה או השפעה; היא נמצאת, אבל לא יותר מזה. ולא זו בלבד: כיון שהחיות האלקית הזו דוממת יכולים הכלי והלבוש החיצוני שלה לקבל משמעות אחרת, ואפילו מנוגדת לאלקות ולקדושה. השאלה הגדולה של העולם שלנו היא, איך מחברים את שני הקצוות הללו: את ההכרה וה"מוחין" שלנו שמגלים הארה ומשמעות אלקית - אבל זו אינה מהות אלקית ממש - ואת החיות שבמציאות עצמה, שהיא מהות אלקית אלא שאין היא גלויה ואין היא "משמעותית". הבעיה היא לכאורה בלתי פתירה, שהרי גם אם נחשוב ונתבונן וננסה לגלות את אותה מהות אלקית שבנבראים יהיו אלה רק הארה וגילוי לפי ערכנו, ובשום אופן לא גילוי הדבר עצמו. הפתרון לפרדוקס זה הוא המצווה. המצווה היא קודם כל מצווה של הקב"ה, כי רק מצידו, מלמעלה ומהאין סוף, ניתן להגיע לפתרון. ובמצווה הקב"ה נכנס אל תוך המציאות הגשמית - אבל בלי להתערב בה, בלי ליצור ובלי לשנות בעצם שום דבר. הקב"ה רק מודיע על חלקים מסוימים ומצבים מסוימים בתוכה

שזה כן זה לא; אבל אין שם שום כניסה רוחנית שלו שאנו יכולים להתקשר אתה (בדחילו ורחימו שכליים), באופן שהיא תהיה מורגשת ככניסה אלקית המשנה דברים במציאות. המציאות נשאת כפי שהיא, ויש כאן רק אמירה שבוחרת ובוררת בתוך אותה המציאות. בעצם הבחירה הזו, שאין בה טעם וודעת, יש כניסה של מהות; וכשאנו עושים אותה נוצר קשר של מהות - לא במה שאנו מבינים ומרגישים, שאינו אלא השגת המציאות, אלא בתפיסת המהות כשאנו אוחזים במעשה עצמו; לא בשכלנו ובאהבתנו אלא ברצונו וחכמתו של הקב"ה, שאיננו מבינים אותם, אבל עושים.

נכון, גם הקשר הזה של המצווה איננו מגלה השכלה ואף לא חוויה של מהות אלקות בעולם שלנו, שהרי לאמיתו של דבר, כפי שהוסבר, הדבר לא ייתכן. אבל באופן היחידי שבו אפשרי הדבר, חוזר האלקי עצמו ומהותו ממש אל תוך העולם הזה. ומי שיודע ומתבונן בזה יכול גם לראות ולהרגיש: איך על ידי המעשה כהלכתו, במדויק, דרך אותן הבחנות ובחירות שבוחר הרצון העליון בחכמה העליונה בתוך העולם שלנו בין דבר לדבר, בין אופן לאופן, מה כן ומה לא - נוצר שביל רחב, נוצר עולם שלם שמתחיל לדבר מהות אלקות. ומכל מקום, במעשה הגשמי של המצווה תופס האדם מהות אלקות המאוחדת באור אין סוף ממש.

(ביאור תניא, קונטרס אחרון ד)

דיבורים מפורשים שהיום אומר, אלא הם "אמירות" הנובעות מעצם הווייתם של הימים; האומר הזה איננו בדברים מפורשים, אלא הם "אומרים" בלי שקולם יישמע, ה. ובכל זאת **בְּכָל הָאָרֶץ יֵצֵא קוֹם וּבִקְצֵה תֵּבֵל מְלִיָּהֶם**: למרות שהם אינם מדברים ואינם משמיעים קול, האמירה שלהם, ההנחיה שלהם ("קוום"), מגיעה עד קצה הארץ. כי האמירה של השמים (המקום) ושל הימים (הזמן), אף שאין היא נאמרת במילים, היא חזקה מספיק כדי למלא את כל העולם.

(תהילים פרק י"ט, ביאור)

ב. **הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל, וּמַעֲשֵׂה יְדִיו מְגִיד הֶרְקִיעַ** - האמירה שבפסוק זה אינה עוסקת בתפיסת ה' כבורא העולם, אלא יש כאן סוג אחר של התבוננות: התבוננות בעולם, שמתוכה מגיע האדם להרגיש את נוכחותו הקב"ה; לא הפלא או מעשה הבריאה הם הקובעים כאן, אלא ההתפעמות מעצם קיומו של העולם. לפיכך, "השמים מספרים" - בעצם הווייתם. כאשר אדם מסתכל בשמים, מצד מסוים יש כאן התגלות של כבוד האל. הרקיע, הסדר, המהלך, הם הדגמה של "מעשי ידיו". המשורר איננו בא לגלות את ה' בתוך העולם: בשבילו העולם הוא ביטוי של ההתגלות האלוקית.

ג. **יוֹם לַיּוֹם יָבִיעַ אִמְרֵי, וְלַיְלָה לַלַּיְלָה יִחְוֶה דָּעַת** - כל יום אומר משהו באותו נושא וכל לילה מקנה הבנה חדשה. המהלך כאן הוא שהימים, שעות האור והפעילות, הם אמירה נמרצת יותר; הזמן כשלעצמו נמצא בפעילות, הוא זה שאומר דברים. והדברים שהוא אומר הם סיפור כבוד ה' בעולם. ואילו הלילות, שהם שקטים יותר, מאפשרים התבוננות; הם מגלים דעת, מהורהרים יותר ואולי גם שלמים יותר. בשקט ובשלווה שלהם גם הם אומרים דבר מה, אלא שהדיבור הזה הוא רחב יותר ואולי גם עמוק יותר.

ד. **אֵין אֹמֵר וְאֵין דֹּבְרִים, בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם** - זהו הסבר למלים "יום ליום יביע אומר": הדברים שיום מביע ליום אינם

תורה עולם ואדם

רשפים, אלול תשט"ז

ביניהן, והמסקנה - הפעולה של קישורם זה בזה עד להשגת הזהות השלמה שלהם, הן העומדות במרכז הדתיות בכלל, והקבלה והחסידות בפרט.

מפתחות ראשונים וקשרים כלליים מצויים כבר במקורות הראשונים. "האדם הוא עולם קטן, העולם הוא אדם גדול, ומה שיש בזה יש בזה" (אבות דרבי נתן, פרק ל"א). התורה היא תכנית העולם: "היה הקדוש-ברוך-הוא מביט בתורה ובורא את העולם" (בראשית רבה פ"א). ומצד אחר, "שישים ריבוא אותיות בתורה, כנגד שישים ריבוא נפשות ישראל". הרי רמזים ראשונים לקשרים אלה; ואולם פיתוחם המיוחד שייך לכל דור, ובכל דור מתייחד העיסוק בנקודה אחרת בשלושת הקשרים הללו.

החסידות פיתחה בעקביות רבה את הקשר שבין התורה והאדם; ואילו אחת המשימות העיקריות של המהפכה הדתית, שתבוא על-ידי חסידות מחודשת, תהיה פיתוחה של הזהות עולם-תורה; הזהות שבכללות נרמזה כבר לפני זמן רב, אלא שפיתוחה ושלמותה עדיין לא התגשמו.

"תלתא דרגין אינון מתקשרן דא בדא: קודשא-ברוך-הוא, אורייתא וישראל" (זהר ויקרא ע"ג). שלושת הדרגות הללו הן סיכומה של המציאות היהודית, והקשר שביניהן הוא הבהרת מהותה: הקשר שבין האדם וה' על-ידי התורה. סיכום שלם יותר של סוגי המציאות ימנה ארבעה גורמים: האדם והעולם, התורה והקדוש-ברוך-הוא. והקשר שביניהם הוא: האדם, תכלית הבריאה, הוא היסוד הפעיל שבמציאות, הפועל בעולם על-ידי התורה, בדרך התקרבותו אל מטרתו: הבורא.

השאיפה היסודית של החיים היא לאחד את כל הדרגות, שלא זו בלבד שתתקשרנה זו עם זו, אלא אף תיעשינה דבר אחד ממש. זאת אומרת: לאחד את כל המציאות שבדרגות שונות, הנבדלות זו מזו, בקשר אלוקי אחד; לבטל את כל הישויות בפני המציאות האלוקית האחת, עד אשר יורגש ש"אין עוד מלבדו", ויהיה שוב "ה' אחד ושמו אחד".

המטרה היא אפוא איחוד האדם, העולם והתורה לישות אחת גבוהה ואלוקית. החקירה בדרגות אלו, העיון ביחסים

מקוצק את חברו: "לשם-מה נברא האדם?" ענה ר' יעקב: "כדי לתקן את עצמו." נענה הרבי מקוצק ואמר: "יעקב, אין אתה זוכר מה שאמר לנו רבינו, 'האדם נברא כדי לרומם את השמים'."

הניגוד בין שתי הדעות הללו אינו אלא מדומה. לאמתו של דבר הן צדדים שונים של אותו דבר: דרכו של האדם בעולם. האדם המשלים את עצמו, העושה את אנושיותו כנשוא הפעולה, עושה למעשה אותו הדבר כמו האדם המשלים את העולם, והמגבירו והמקרבו אל התורה. האדם הישראלי חי את חייו בין העולם והתורה - או, ביתר דיוק, הוא חי גם בעולם וגם בתורה. כאשר יש הבדל - ומה-גם ניגוד - בין העולם והתורה, אין האדם יכול להיות שלם. חייו כביכול מבוטרים בין העולמות. הרצון להשלים את עצמו הוא, ממילא, הרצון להשלים את העולמות ולאחדם, עד להזדהות מוחלטת.

וכמו-כן, האדם המאחד את התורה והעולם מגיע ממילא לידי שלמות עצמו. כי כאשר העולם והתורה אחד הם, הרי כל חייו הם אחדות אחת מושלמת. ההבדל בין הדרכים אינו אלא ההבדל בנקודות המוצא, הבדל התלוי באדם, בזמן ובמקום; אך שתי דרכים, שהן בעצם דרך אחת, מובילות אל האחדות הגמורה של המציאות העולמית בתוך האלוקות.

התפקיד הזה, המצפה למילואו, הוא הבנת העולם בבחינת תורה, הבנת העולם לא רק בדרכו הטבעית אלא אף בשורשי מציאותו העל-טבעית. ברגע שהעולם ייפתח ויתגלה כמקור השראה אלוקית, יהיה זה צעד מכריע לקראת הגאולה שבאחדות הכל.

אין זהות העולם והתורה באה רק על-ידי התבוננות והשוואה; התורה אינה סתם תכניתו של העולם: היא יותר מזה - תכנית אידיאלית שלו. העולם סטה בדרך קיומו מתכניתו: רע, טומאה, כאב וייסורים, כיעור וזוהמה הם סטיות מדרכו של העולם. והתורה תבוא כאשר יתוקן ויזוכך העולם, כאשר ייעשה העולם על-ידי האדם עולם טוב ויפה יותר - מתוך עצמו ובאמצעי עצמו, תוך התבוננות מתמדת בתכנית הראשונית - התורה.

האדם משמש בתהליך האיחוד של העולם והתורה, שהוא למעשה הגבהת העולם אל התורה, כגורם הפעיל, אשר העולם משמש לו נשוא פעולתו. ואולם בקשר הדרגות הכללי האדם אינו רק פועל, אלא נפעל. האדם, כאחד הנמצאים, אף הוא צריך להשתלם ולהשתכלל כדי להגיע לדרגה הנכונה שלו במערכת העולמות.

התפקיד הכפול של האדם, כפועל וכנפעל, מביא, כמובן, את הבעיה, מהו תפקידו העיקרי. כפי שמתבטא הדבר בסיפור חסידי: ר' יעקב מרדזימין ור' מנחם מנדל מקוצק נפגשו. שאל הרבי

שפע רב'

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התוועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדין לימד וחינך לדרך חיים יהודית שלימה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור 'לחיות עם הזמן', וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

לתרומה עבור הגיליון
(תרומה מומלצת 4 ש"ח)

לקבלת גיליון
דיגיטלי חודשי

תקוע

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

